

Poezija Antónia Patrícia: prijevod i analiza

Križić, Domagoj

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:092777>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-13**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za romanistiku

Poezija Antónia Patrícia: prijevod i analiza

Ime i prezime studenta: Domagoj Križić

Ime i prezime mentora: Nina Lanović

Zagreb, 11. travnja 2020.

Kazalo:

- 1. Uvod**
- 2. Biografija Antónia Patrícia**
 - 2.1. Bibliografija Antónia Patrícia**
 - 2.2. Prijevodi književnih djela Antónia Patrícia na druge jezike**
- 3. Nekoliko napomena o prevoditeljstvu**
 - 3.1. Prevoditeljski postupci pri prevodenju poezije**
 - 3.2. Pristup prevodenju i odnos autor – prevoditelj – čitatelj**
- 4. Život, smrt i ljubav u poeziji Antónia Patrícia**
 - 4.1. Glavne odrednice prilikom prijevoda soneta Antónia Patrícia**
 - 4.2. Prijevod pjesme *O que é viver?***
 - 4.2.1. Analiza pjesme i prijevoda pjesme *O que é viver?***
 - 4.2.2. Zaključak analize pjesme *O que é viver?***
 - 4.3. Prijevod pjesme *O que é morrer?***
 - 4.3.1. Analiza pjesme i prijevoda pjesma *O que é morrer?***
 - 4.3.2. Zaključak analize pjesme *O que é morrer?***
 - 4.4. Prijevod pjesme *O que é amar?***
 - 4.4.1. Analiza pjesme i prijevoda pjesme *O que é amar?***
 - 4.4.2. Zaključak analize pjesme *O que é amar?***
- 5. Prijevod i analiza pjesme *Pescadores***
 - 5.1. Analiza strukture pjesme *Pescadores***
 - 5.2. Prijevod pjesme *Pescadores***
 - 5.3. Analiza pjesme *Pescadores***
 - 5.4. Zaključak analize pjesme *Pescadores***
- 6. Tragedija i António Patrício**
 - 6.1. Nekoliko napomena o tragediji**
 - 6.2. Tragičnost Antónia Patrícia**
- 7. Resumo**
- 8. Popis literature**

1. Uvod

Cilj ovoga rada prijevod je te analiza poezije portugalskog autora Antónia Patrícia. Pri tome je veliki naglasak stavljen na sadržaj analiziranih tekstova, dok je forma stavljena u drugi plan.

Misao i filozofija Antónia Patrícia šarolika je i ponekad na prvi pogled kontradiktorna. Ovaj portugalski dramaturg, pisac i diplomat bio je suvremenik slavnog njemačkog filozofa Friedricha Nietzschea te se Nietzscheov utjecaj uvelike vidi u djelima portugalskog autora.

Stoga je glavno nastojanje ovog rada kroz sam prijevod prepoznati i analizirati filozofsku misao Antónia Patrícia, kako je ona izražena u njegovoj poeziji te u sklopu toga prepoznati elemente ničeanske filozofije kao što su primjerice apolonsko i dionizijsko, dva pojma usko vezana uz umjetnost, pa tako i poeziju.

2. Biografija Antónia Patrícia

O životu Antónia Patrícia nažalost nije mnogo toga ostalo zapisano, ali značajne stavke i događaji njegova života ipak su zabilježeni u nekolicini izvora (Talan, 2005: 176-177, Martins, 2005 i Fadda 2020). António Patrício rođen je 7. ožujka 1878. godine u Portu. Sin domaćice i vlasnika pogrebnog poduzeća, António Patrício kao dijete nije imao nikakva izravna susreta s književnošću, ali ga je smrt troje njegove mlađe braće, najvjerojatnije uzrokovana tuberkulozom, dovela do ranog susreta s tragedijom i krhkošću života što je ostavilo veliki trag na njemu, kako možemo vidjeti u njegovom kasnijem pisanju.

Nakon završetka srednje škole, upisao je matematiku u svom rodnom gradu ali ju nikada nije završio. U dobi od 20 godina, nakon što je odslužio vojni rok, oženio se Franceom d'Espinay koja mu je sljedeće godine rodila sina. Tada upisuje pomorsku školu u Lisabonu, što ne čudi s obzirom na njegovu fascinaciju morem i pomorstvom koja je vidljiva i u njegovom kasnijem pisanju. Nakon toga, godine 1901. upisuje medicinu u Portu te je sedam godina nakon toga i završava. Ipak, nikada se nije zaposlio u medicinskoj struci. Umjesto toga, 1910. godine postaje diplomat te započinje svoja diplomatska putovanja diljem svijeta. António Patrício ubrzo postaje svjetskom osobom, a utjecaj raznih zemalja i kultura oblikovao je njegovu personu i filozofsku misao te zatim i njegova književna djela.

António Patrício se pisanjem počeo baviti 1905. godine, u relativno kasnoj dobi od 27 godina. Prvo njegovo djelo bila je zbirka poezije nazvana *Oceano 'Ocean'*. Nedugo nakon toga izdaje dramu *O Fim 'Kraj'* te zbirku kratkih priča *Serão Inquieto 'Nemirna večer'*. Snažan ničeanski utjecaj veoma je prepoznatljiv prije svega u zbirci kratkih priča *Serão Inquieto*. Istoimena kratka priča iz ove zbirke ponavlja mnoge motive koje Nietzsche donosi u svom djelu *Tako govoraše Zaratustra* te se tako pjesnik dotiče teme života, žaljenja za propuštenim u životu te potpunim življenjem, a u priči se pojavljuje i neimenovani Židov koji vrlo očito predstavlja Isusa. Taj Židov tada biva optužen istim optužbama kojima Nietzsche tereti Isusa i kršćanstvo u svom djelu *Tako govoraše Zaratustra*.

Ova dva djela definirala su status Antónia Patrícia kao poznatog i cijenjenog autora. Osim toga, pisao je aktivno za časopise *Águia*, *Revista Nova* te *Arte & Vida*. Budući da se radilo o časopisima koji su uvelike promicali simbolizam, dekadentizam te saudosizam, ovo djelovanje dodatno je definiralo njegov stil i filozofiju.

Pri samom kraju života dodijeljena mu je funkcija portugalskog diplomata u Pekingu, ali je na putu do tamo preminuo, u Macau, 4. srpnja 1930., u dobi od 52. godine. Među njegova najpoznatija djela također pripadaju *Pedro, o Cru* 'Pedro Okrutni', *Dinis e Isabel* 'Dinis i Isabel' te *D. João e a Máscara* 'Gospodin João i Maska'.

Antónia Patrícia mnogi su znali kao iznimno inteligentnu osobu, dosjetljivu ali i punu prezira i drskosti. Ipak, iza te maske krio se istinski pjesnik osjetljive naravi, koji je svojim pisanjem nastojao pronaći i iznići pravu istinu stvarnosti.

2.1. Bibliografija Antónia Patrícia

- *Oceano 'Ocean'* (1905.), zbirka pjesama
- *Serão Inquieto 'Nemirna večer'* (1910.), zbirka kratkih priča
- *O Fim 'Kraj'* (1909.), kazališno djelo
- *Pedro, o Cru 'Pedro Okrutni'* (1918.), kazališno djelo
- *Dinis e Isabel 'Dinis i Isabel'* (1919.), kazališno djelo
- *D. João e a Máscara 'Gospodin João i Maska'* (1924.), kazališno djelo
- *Judas 'Juda'* (1924.), kazališno djelo
- *Poesias 'Poezija'* (1942., posmrtno izdanje), zbirka pjesama
- *Poesia Completa 'Kompletna poezija'* (1980., posmrtno izdanje), zbirka pjesama
- *Teatro Completo 'Kompletna kazališna djela'* (1982., posmrtno izdanje), zbirka kazališnih djela

2.2. Prijevodi književnih djela Antónia Patrícia na druge jezike

Književna djela Antónia Patrícia bila su od velikog značaja za tadašnje portugalsko društvo, kako u političkom tako i u književnom smislu. U političkom jer je António Patrício, diplomat po struci, svojim djelima često opisivao i predviđao političke okolnosti i događaje te na njih nerijetko i upozoravao. Tako je primjerice svojim kazališnim komadom *O Fim 'Kraj* predvidio pad monarhije. U književnom smislu António Patrício svoj značaj pronalazi kao jedan od glavnih predstavnika simbolizma, dekadentizma i saudosizma (Talan, 2005: 176-177).

Unatoč tome, književna djela Antónia Patrícia nikada nisu stekla veliku popularnost izvan granica Portugala. Njegova najpoznatija djela kao što su *Serão Inquieto 'Nemirna večer'* te *Pedro, o Cru 'Pedro Okrutni'* prevedena su na glavne svjetske jezike poput engleskog te na većinu romanskih jezika poput francuskog i talijanskog, ali u pravilu je rad Antónia Patrícia uvelike nezastupljen izvan granica portugalskog govornog područja.

Tako je i ovaj diplomski rad ujedno i prvi zabilježeni prijevod djela Antónia Patrícia na hrvatski jezik. Iako se radi tek o nekolicini pjesama, smatram ipak bitnim otvoriti vrata hrvatske književne javnosti ovom iznimnom i jedinstvenom piscu čiji je rad nedvojbeno obilježio portugalsku i europsku književnost.

3. Nekoliko napomena o prevoditeljstvu

Od najranijih dana civilizacije, čovjek se bavi prevođenjem. Otkada je jezika i komunikacije, postoji i potreba za prevođenjem. Znanost o prevođenju počela se razvijati tek polovicom prošlog stoljeća, ali prve rasprave o prevoditeljstvu i naravi prevođenja potječu još iz antike te su ih se dotakli brojni učeni ljudi poput sv. Augustina te Cicerona (Pavlović, 2015.: 13-14). Ali što je zapravo prevođenje i odakle potreba za prevođenjem?

Definicije prevođenja su zaista brojne i iako se često razlikuju samo u nijansama, te nijanse su uvijek od velike važnosti. Jednu takvu definiciju iznosi John Cunnison Catford te prevođenje opisuje kao “prenošenje tekstova različitih vrsta iz izvornog jezika u ciljni jezik uz očuvanje značenja sadržanog u izvornom tekstu, odnosno zamjenjivanje jezične tekstualne građe jednoga jezika jednakovrijednom jezičnom građom drugoga jezika” (Catford, 1965.).

Prevođenje je stoga u suštini prijenos teksta iz jednog jezika u drugi. Pritom je naglasak stavljen na sadržaj, odnosno svrha prijevoda je prenijeti sadržaj. Ali sadržaj nekog teksta, pismenog ili usmenog, može se prenijeti na mnogo načina. Stoga je jednako bitno naglasiti i drugi dio ove definicije koji govori kako ta poruka mora biti iznesena „jednakovrijednom jezičnom građom drugog jezika”. Odnosno, poruka koju tekst prenosi mora biti prenesena tekstem čija je građa podudarna izvornom tekstu na različitim razinama, kao što su primjerice semantička i morfološka razina.

Naglasak na jezičnu građu pri prevoditeljstvu iznimno je bitan u prijevodu poezije, budući da se poezija u jednakoj formi sastoji kako od poruke tako i od forme. Kada bismo preveli samo poruku pjesme, građa i forma bili bi izgubljeni te prijevod ne bi mogao biti smatran poezijom. Kada bismo pak prenijeli samo građu, izgubilo se značenje a onda i svrha teksta.

Problem prevoditeljstva javlja se upravo pri rekreiranju jednakovrijedne jezične građe. U pravilu svaki jezik može izraziti svaku poruku, izreći pitanje, negaciju, ili pak izraziti emociju. Ali ne rade to svi jezici na isti način. Taj se način štoviše može toliko razlikovati da je pri prijevodu iznimno teško zadržati u isto vrijeme jednak sadržaj i jednakovrijednu građu. Sadržaj je fokus i svrha prijevoda te se stoga jezična građa žrtvuje u svrhu prenošenje točne poruke. Ali pri prijevodu teksta strogo ograničene forme, kakav je primjerice pjesma, ponekad će prevoditelj umjereno izmijeniti sadržaj u svrhu zadržavanja forme teksta. Takva promjena nikad nije promjena same poruke teksta, već primjerice prijevod korištenjem podređenog ili nadređenog pojma, gdje se prenosi denotativno značenje izvornika ali ne i konotativna značenja (Pavlović,

2005: 53-60). O samim prevodilačkim tehnikama koje sam koristio pri prijevodu poezija Antónia Patrícia govorit ću u sljedećem poglavlju.

Zasad je dovoljno napomenuti kako je savršenu ekvivalenciju nemoguće postići te su gotovo uvijek potrebne izmjene kako bi se zadržali esencija sadržaja i forme izvornog teksta.. Pritom valja imati na umu da je i sam prijevod tekst te stoga nije dovoljno samo prenijeti sadržaj izvornog teksta na ciljni tekst, poštivajući pritom formu izvornika, već i ciljni tekst, to jest prijevod mora poštivati koheziju i koherenciju zadanu u izvornom tekstu, što će reći mora biti smislen i povezan kao i njegov izvornik (Ibid: 45-47).

3.1. Prevoditeljski postupci pri prevođenju poezije

Prijevod poezije u smislu prijenosa sadržaja u pravilu prevoditelju dopušta veću slobodu zbog same naravi teksta. Sadržaj poezije je nerijetko apstraktan, odnosno često ne možemo sa sigurnošću znati što je pjesnik htio reći. Stoga je uloga prevoditelja prenijeti misli, ideje i pjesničke slike u ciljni jezik, ali pritom ne sužavajući mogućnosti interpretacije. Budući da se jezici mogu uvelike razlikovati u korištenju frazema, metafora i ostalih stilskih sredstava, važno je u prijevodu koristiti izraze slične ili jednake vrijednosti kako bi sadržaj ostao što vjernije sačuvan (Pavlović, 2015: 38-43, 49-51).

S druge strane, forma poezije je često iznimno stroga. To se može pokazati veoma problematičnim jer prevoditelj, uz prenošenje sadržaja i jednakovrijedne jezične građe, mora sačuvati i formu teksta. Form prijevoda mora biti simetrična formi izvornika, a pritom valja zadržati i rimu. Nepridržavanje ovih smjernica dovelo bi do gubitka ritmičnosti čime bi prijevod izgubio obilježja poezije te više ne bi nalikovao izvorniku.

Rima je najčešći povod korištenja brojnih prevoditeljskih taktika pri prevođenju poezije, među kojima prednjače upotreba sinonima, djelomičnih sinonima te hiperonimije i hiponimije, to jest nadređenog i podređenog pojma. U uobičajenoj praksi ovi se prevoditeljski postupci rabe kada ciljni jezik ne posjeduje sinonim koji bi odgovarao izvorniku (Ibid: 39-41), ali u prijevodu poezije ovi su postupci mnogo češći. Koriste se naime i kada doslovan prijevod ne odgovara potrebama dužine stiha ili pak rime.

Još jedan prevoditeljski postupak često korišten kako u pisanju tako i u prijevodu poezije jest inverzija, odnosno zamjena položaja dijelova rečenice ili promjena u strukturi fraze ili rečenice. Pritom se misli na zamjenu položaja ali i dodavanje ili izostavljanje veznika, zamjenica i elipsi. U prevođenju se ovaj prevoditeljski postupak uglavnom koristi kada struktura rečenice ili fraze u izvornom tekstu nije prirodna za jezik ciljnog teksta (Ibid: 63-64). Ali u poeziji za koju je čak i karakteristično korištenje neprirodnog poretka riječi u rečenici, ovaj postupak se koristi u svrhu postizanja ritmičnosti i rime.

3.2. Pristup prevođenju i odnos autor – prevoditelj – čitatelj

Tekst je oblik komunikacije. Prema tome i poezija je oblik komunikacije, a smisao komunikacije prijenos je poruke. Kako smo vidjeli u prošlom poglavlju, uloga prevoditelja je prenijeti autorovu poruku na drugi jezik kako bi bila dostupna onima koji ne govore jezikom izvornog autora. Ali prilikom prijenosa poruke, prevoditelj mora uvijek na umu imati odnos između autora i čitatelja, odnosno mora biti oprezan kako ne bi ni na koji način izmijenio taj odnos.

Pošiljatelj poruke, u ovom slučaju autor, ima nekakvu ideju o tome kome tu poruku šalje ili barem koga će ta poruka zateći te što želi da primatelj primanjem te poruke stekne. Drugim riječima, svaki tekst ima svoju pragmatičnu namjeru. U poeziji ta namjera može biti mnogo apstraktnija nego u ostalim formama pisanih tekstova, ali ipak je uvijek u nekom obliku prisutna, čak i kada pjesnik piše pjesmu sebi samome u kojem slučaju je on i pošiljatelj i primatelj poruke. Umberto Eco, kako to u svom radu navodi Pavlović (2015: 248-249), to naziva „modelom čitatelja“. Isto tako primatelj poruke, u ovom slučaju čitač, ima nekakvu sliku ili predodžbu pošiljatelja poruke te nekakvu ideju što mu to autor želi poručiti, što Umberto Eco naziva „modelom autora“.

Prevoditelj pak ima dužnost razabrati „model čitatelja“ i „model autora“, ali ne kako ih prevoditelj vidi, već kako autor i čitatelj vide jedan drugoga. Prevoditelj mora razbrati odnos autora prema čitatelju te obratno, čitatelja prema autoru. Jasno je kako se ovdje ne radi o konkretnom i preciznom postupku, već više o naslućivanju prevoditelja temeljenog na poznavanju autorovih djela te književnih, filozofskih i inih skupina kojima autor pripada (Ibid: 246-249).

Na isti način sam pristupio prevođenju poezije Antónia Patrícia. U obzir sam uzeo razdoblje u kojemu je autor živio te prostore kojima se kretao (kako je bio diplomat, António Patrício je živio u raznim dijelovima Europe i svijeta), a zatim književne, filozofske i ideološke smjerove koji su bili utjecajni u to vrijeme u Portugalu te čitavoj Europi i svijetu. Tako poeziju Antónia Patrícia valja promatrati u svjetlu književnog stvaralaštva te svjetonazora simbolizma, dekadentizma te saudosizma, a zatim i u svjetlu katoličke vjere i suprotnog joj ateizma te suvremene filozofije, ponajviše one Friedricha Nietzschea. Svi ovi elementi utjecali su na stvaralaštvo i misao Antónia Patrícia, što ću detaljnije razložiti i potkrijepiti primjerima u sljedećim poglavljima.

4. Život, smrt i ljubav u poeziji Antónia Patrícia

U ovom poglavlju razmotrit ću filozofiju života Antónia Patrícia kroz prijevod i analizu tri prikladno imenovana soneta: *O que é viver? 'Što je to živjeti?'*, *O que é morrer? 'Što je to umrijeti?'* i *O que é amor? 'Što je to voljeti?'*.

Iako sam prethodno spomenuo da se u ovom radu neću osvrnuti na formu, ipak valja u kratkim crtama naznačiti glavne stavke soneta, budući da se radi o pjesničkoj formi *par excellence*. Sonet je jedna od najpoznatijih pjesničkih formi, nastala u Italiji oko 13. stoljeća. Sastoji se od 14 stihova podijeljenih u dva katrena i dva terceta, iako postoje brojne varijacije što se tiče strukture strofa. Što se tiče unutarnje strukture, također postoje brojne varijacije i nepravilnosti, ali u pravilu se sonet sadržajno razlaže na sljedeći način: prvi katren iznosi tezu odnosno tvrdnju, drugi antitezu odnosno protutvrdnju iliti suprotan stav, dok zadnja dva terceta iznose sintezu, odnosno pomiruju sintezu i antitezu te donose konačan zaključak (Nemec, 2012: 21-25). Takvu unutarnju strukturu zadržava i António Patrício u svojim sonetima.

Ove sonete ću analizirati kroz prizmu filozofije Antónia Patrícia, ponajviše kroz njegov odnos prema ničeanskoj filozofiji apolonskog i dionizijskog. Stoga prije samog prijevoda i analize valja razjasniti ove pojmove kako ih je ustanovio Friedrich Nietzsche, a onda interpretirao António Patrício.

Friedrich Nietzsche bio je veliki ljubitelj antičke grčke misli te stoga njegova filozofija vuče inspiraciju upravo iz grčke filozofije. Inspiriran grčkom mitologijom te grčkom predsokratskom filozofijom, Nietzsche govori o dva pristupa životu, apolonskom i dionizijskom. Ovu oprečnu podjelu osmislila su dva njemačka romantičara, F.W. Schelling i F.Schlegel, a Nietzsche ju je dodatno razradio te popularizirao.

Apolonsko svoj naziv duguje grčkom božanstvu Apolonu. Apolon predstavlja svjetlo, razum, i formu. Među svojim ostalim atributima je također bog glazbe i poezije te vođa Muza. Kao takav predstavlja umjerenost, red i sklad, kako u umjetnosti tako i u životu. Apolonsko se vodi razumom te nastoji sve sagledati upravo s te točke, ne dajući osjećajima ili emocijama ikakav presudan značaj (Nietzsche, 1997: 28-31).

Dionizijsko s druge strane potječe od grčkog božanstva Dioniza, boga ekstaze i neumjerenosti, destrukcije, kaosa, smrti te ponovnog rađanja. Stoga dionizijsko predstavlja život u punini i neograničenom uživanju. Ali prihvaćanjem života u potpunosti prihvaća i smrt kao sastavni dio života te ju interpretira kao korak prema ponovnom rađanju i novom životu. Dionizijsko se stoga

prije svega vodi osjećajima, smatrajući kako je punina života skrivena u sirovim i neoubuzdanim emocijama. Stoga racionaliziranje vidi kao pogrešku koja nas udaljuje od naše istinske prirode (Ibid: 13-17).

Nietzsche je smatrao da je dionizijsko prava istina. Smatrao je da je život kaotičan i besmislen te da je čovjek sam i izgubljen u tom kaosu nasumičnih okolnosti. Apolonsko je pak laž, ali nužna laž. Apolonsko naime nastoji racionalizirati svijet, dati mu smisao i vrijednosti iako one ne postoje. Takve male laži su nužne, smatrao je Nietzsche, jer ublažavaju oštrinu stvarnosti i olakšavaju život. Upravo stoga Nietzsche je iznimno cijenio grčku tragediju jer je smatrao da je ona pružala odličan uvid u život, ali ujedno i zaštitu od potpunosti istine koja je za čovjeka sama po sebi nepodnošljiva. Likovi grčkih tragedija su apolonski, imaju jasno definirane karakteristike i motive te se ponašaju u skladu s njima. S druge strane, svijet oko njih je kaotičan i nepravedan, odnosno dionizijski. Umjetnost je tako pružala čovjeku uvid u život te način da se s njime nosi (Ibid: 40-43).

António Patrício preuzeo je ovu podjelu od Nietzschea te ju implementirao u vlastiti život i rad. Stoga se nameće pitanje kako se ova podjela manifestira u njegovoj poeziji, odnosno u njegovu pogledu na život, smrt i ljubav.

4.1. Glavne odrednice prilikom prijevoda soneta Antónia Patrícia

Prilikom prijevoda bilo kakvoga teksta, a naročito poezije, može se pokazati vrlo teškim vjerno prenijeti sve značajke izvornog teksta. Stoga prevoditelj mora odlučiti koje će aspekte nastojati zadržati što sličnijima izvorniku, a koje će žrtvovati. Takve odluke najčešće se temelje na prirodi teksta koji se prevodi.

U prijevodu poezije Antónia Patrícia naglasak sam stavio prije svega na sadržaj. Pjesma obiluje vizualnim slikama koje osim svog doslovnog značenja u sebi kriju i duboko apstraktno značenje. Takve slike mogu se interpretirati na više načina te sam ih stoga odlučio prevesti što vjernije i doslovnije, kako bi čitatelj sam mogao donositi zaključke o pjesnikovoj ideji.

Nadalje, rima u ovoj pjesmi također igra veliku ulogu. Rima je konzistentna i jasna te je temeljna odrednica ritma. Stoga sam je odlučio u potpunosti zadržati, što je, kako se može očekivati, ponekad predstavljalo veliki problem. Olakotnu okolnost predstavljao je slobodan poredak riječi u hrvatskom jeziku te sam rečenice stoga mogao izvrtati sve dok nisam došao do zadovoljavajućeg rezultata. U svrhu postizanja rime često sam se koristio i raznim sinonimima pritom uvijek pazeći da se značenje teksta ne promijeni. Kada sam se prilikom prijevoda morao odlučiti za jedan od više mogućih sinonima, vodio sam se prvenstveno značenjem, to jest birao sam one prijevodne ekvivalente za koje sam smatrao da najbolje odražavaju ono što je pjesnik htio izraziti. Sljedeći kriterij bili su ritam i rima. U slučajevima kada su dva sinonima na otprilike jednakoj kvaliteti prenosile poruku izvornika, izabirao sam onaj sinonim koji je svojim karakteristikama više odgovarao potrebama ritma i rime.

4.2. Prijevod pjesme *O que é viver?*

O que é viver?

Viver é só sentir como a Morte caminha

E como a Vida a quer e como a vida a chama...

Viver, minha princesa pobrezinha,

É esta morte triste de quem ama...

Viver é ter ainda uma quimera erguida

Ou um sonho febril a soluçar de rastos;

É beijar toda a dor humana, toda a Vida,

Como eu beijo a chorar os teus cabelos castos...

Viver é esperar a Morte docemente,

Beijando a luz, beijando os cardos, e beijando

Alguém, corpo ou fantasma, que nos venha amando...

É sentir a nossa alma presa tristemente

Ao mistério da Vida que nos leva

Perdidos pelo sol, perdidos pela treva...

Što je to živjeti?

Živjeti je tek čuti smrti korake

I kako ju Život hoće i za nju moli...

Živjeti, moje jadno djevojče,

Je tužna smrt onog koji voli...

Živjeti je imati još uzdignut idol

Ili grozničav san koji se u jecanju gubi

Ljubiti je to čitav Život i svu ljudsku bol

Kao što ja u plaču tvoju vrlo kosu ljubim

Živjeti je iščekivati Smrt nježno,

Ljubeći svjetlo, ljubeći korov, i ljubeći

Nekog, tijelo ili duh, koji nam dolazi voleći...

Osjećati je to našu dušu zarobljenu tužno

U otajstvu Života kojem smo prepušteni

U suncu i u mraku izgubljeni...

4.2.1. Analiza pjesme i prijevoda pjesme *O que é viver?*

U svojoj pjesmi *Što je to živjeti?* António Patrício jasno razlaže svoj pogled na život koji ćemo sagledati u svjetlu pojmova apolonskog i dionizijskog, onako kako ih je definirao Friedrich Nietzsche. Dionizijski aspekt vidljiv je već u **prvoj strofi** gdje António Patrício življenje odmah stavlja u korelaciju sa smrću. Kao što je već spomenuto u prethodnom poglavlju, dionizijski pogled u svom potpunom prihvaćanju života prihvaća i smrt. Smrt kao neizbježni dio života jest zapravo nužan korak u ponovnom rađanju.

Prvi stih glasi *Živjeti je tek čuti smrti korake*. Na prvi pogled ovo je pesimistična izjava proturječna s dionizijskim stavom potpuna života. Ali ovdje zapravo vidimo zrelost dionizijske misli i filozofije: smrt se odmah prihvaća kao sastavni dio života jer je neizbježna. Štoviše, smrt nije ni nešto protuprirodno niti neprijatelj života, jer vidimo u drugoj strofi *I kako ju Život hoće i za nju moli...* Stoga možemo zaključiti kako život ne bi bio to što jest bez smrti. Smrt je njegov sastavni dio, smrt definira život samim time što mu daje kraj.

Ipak, i ovo svjesno prihvaćanje smrti kao nečega neizbježnog ne uklanja element tuge koju smrt nosi. Život je, prema Antóniou Patríciju, *tužna smrt onog koji voli...* Pjesnik se stoga već u prvoj strofi pjesme o životu pomiruje sa neizbježnom tragičnošću života. Pomiruje se s tragičnošću jer nema izbora. Prihvatiti život može se jedino ako se prihvati svaki njegov dio. Ipak, pjesnik ovdje žali ljudski rod, pa tako i sebe samoga, što možemo vidjeti u trećem stihu gdje se pjesnik lirskom subjektu obraća riječima *moje jadno djevojčice*. U originalu pjesnik koristi sintagmu *princesa pobrezinha*, odnosno 'princezo jedna'. Princeza stoga što joj je dodijeljena uzvišena povlastica življenja, ali ipak jedna zbog tragičnosti i krhkosti tog istog dara.

U **drugoj strofi** vidimo manifestaciju apolonskog u pjesnikovu životu. Pjesnika muči teškoća i tragičnost života što mu otežava percipiranje života kao dara koji u potpunosti valja prihvatiti. Ovdje se stoga javlja apolonski aspekt života. Pjesnik život odlučuje promatrati kroz leću sna. Pred oči si stavlja snove i ideale kojima teži kako bi ublažio oštricu stvarnosti. U prvom stihu druge strofe takav život uspoređuje s idolom koji svjesno održava. U originalnom tekstu pjesnik koristi riječ *quimera*. *Quimera* odnosno 'himera' mitološko je biće koje prvi puta spominju antički grci. Izvorno opisivana kao biće s glavom lava, koze i zmije, riječ himera s vremenom je poprimila i druga značenja: ono što se sastoji od nespojivih dijelova, proturječje, ili pak iluzija. Osim ovih figurativnih značenja, spominjanje himere valja shvatiti i kao pjesnikovo prizivanje na

grčku antiku te umjetnost i filozofiju koje joj pripadaju. Friedrich Nietzsche bio je veliki ljubitelj grčke predsokratovske filozofije i pjesništva. Smatrao je da je ona predstavljala istinsku umjetnost. Stoga se pjesnik ovdje vraća korijenima i počecima ove filozofije. Ova slojevitost značenja riječi himera iznimno je bitna kako bismo mogli ispravno interpretirati ovu strofu.

Prihvatanje i življenje apolonskog i dionizijskog jest svjesno *imati još uzdignut idol* odnosno *himeru*. Drugim riječima, takav život je svjesno održavati sliku života koja se sastoji od prividno nespojivih dijelova. Takav pristup oprečan je racionaliziranju karakterističnom za moderno doba. Ali takav pristup životu nije ni nešto što dolazi samo od sebe, prepuštanjem ljudskoj naravi, već je dugoročan i svjestan čin. Takav čin je i mukotrpan te može lako postati *grozničav san*. U teškoćama života čovjek može pasti u samosažaljenje i malodušje ili pak ogorčenost. Stoga pjesnik kaže za ovu iluziju da je to *san koji se u jecanju gubi*. Unatoč inherentnim teškoćama ovakve filozofije života, pjesnik po uzoru na ničeansku filozofiju prihvaća ovaj stav kao jedini ispravni stav, kao jedini koji pruža izlaz i smisao u ovom životu inače lišenom smisla.

Sljedeći stih sažima dionizijski pristup te se nadovezuje na prethodnu strofu i prihvaćanje smrtnosti ali se dotiče i trećeg elementa ovog trokuta života; ljubavi. Pjesnik zato kaže da je živjeti *Ljubiti... čitav Život i svu ljudsku bol*. Da se ne radi samo o apstraktnoj ideji vidimo u završnom stihu gdje se ponovno sažima dionizijski pristup, ali sada ne na teorijskoj već na praktičnoj razini: *Kao što ja u plaču tvoju vrlo kosu ljubim*. Ljubav je ono što povezuje oprečnost života i smrti, čega se pjesnik još više dotiče u pjesmi *Što je to ljubiti?*, kako ćemo vidjeti u kasnijem poglavlju. Shodno tome život je ispreplitanje ljubavi i boli, života i smrti, i istinski živi tek onaj koji prihvaća obje ove dimenzije koje nerazdvojivo povezane ljubavlju čine život.

U **trećoj strofi** pjesnik nastavlja razjašnjavati ideju povezanosti života i smrti. Budući da prihvaća smrt kao neizbježan kraj, pjesnik je smrti uvijek svjestan te ju stoga uvijek i iščekuje. Ali ovo iščekivanje pjesnik opisuje prilogom *docemente* 'slatko, nježno'. Prema tome to iščekivanje nije teret, ono nije u strahu, već je mirno iščekivanje onoga što mora doći. A to mirno iščekivanje živi se kroz ljubav prema životu i prema svemu što čini život: *svjetlo, korov, nekoga*. Ovakvo stanje misli Nietzsche je nazvao *amor fati*, to jest ljubav prema sudbini. Prihvatanje je to s ljubavlju svega što život donosi, i užitka i patnje. Nietzsche ne samo da patnju nije smatrao lošom, već ju je smatrao i boljom od užitka jer je smatrao da jedino kroz najveću patnju čovjek može postići najveću mudrost i ideal koji naziva *nadžovjekom* (Nietzsche, 1924: 213).

Ipak, najzanimljiviji ostaje posljednji stih ove strofe: *Nekog, tijelo ili duh, koji nam dolazi voleći*. Teško je sa sigurnošću reći što pjesnik misli riječima *..tijelo ili duh...* Možda nadu ili pak samo

sumnju da postoji nešto i izvan odnosno iznad materijalnog svijeta. I to ne samo nadu da takvo što postoji već da je i takvo što sposobno ljubiti. Takav stav nije karakterističan za ničeansku filozofiju, inače veoma kritičnu prema idejama istinskog svijeta, posebice onoj zagrobnog života. Ipak, i iz nekih drugih pjesama Antónia Patrícia možemo vidjeti određenu produhovljenost i religioznost njegove misli.

Unatoč određenom optimizmu treće strofe, pjesnik ovu pjesmu zaključuje u mračnijem tonu u **četvrtoj strofi**. Iz završnih stihova pjesme *Što je to živjeti?* možemo prepoznati tonove malodušja i pomirenosti, kao da ono potpuno prihvaćanje života ne proizlazi iz ljubavi već jednostavno iz nužde i neizbježnosti. Darovan nam je život kakav jest bez mogućnosti pristanka ili odbijanja, bez mogućnosti prilagodbe ili nagodbe. Prema tome António Patrício zaključuje da je naša *duša zarobljena tužno u otajstvu Života kojem smo prepušteni*

Valja primijetiti kako se u originalnom tekstu pojavljuje riječ *misterio*, odnosno 'misterij, otajstvo'. Ta riječ može biti protumačena na dva načina; na profan način: misterij kao nešto nama nepoznato i ljudskom umu možda nedokučivo, te na religiozan, točnije kršćanski način: misterij kao otajstvo, vjerska istina koju čovjek ne može u potpunosti shvatiti ali je mora prihvatiti. Na ovu misao možemo nadovezati i nastavak stiha *...que nos leva* odnosno 'koji nas vodi'. Reći da nas ovo otajstvo *vodi* može se protumačiti kao pridavanje djelovanja i volje otajstvu, što ponovno upućuje na religijski aspekt filozofije i pjesništva Antónia Patrícia.

Posljednji stih ove pjesme još jednom govori o jedinstvu života i smrti, ljubavi i boli, odnosno o *suncu i mraku*. Ali dok je u prethodnim strofama pjesnik govorio o ljepoti ove simbioze, sada pak naglašava kako čovjek ostaje *u suncu i mraku izgubljen*. Čovjek ostaje zbunjen pred misterijem životom, čak i kada spozna puninu života te nerazdvojjivost života i smrti.

4.2.2. Zaključak analize pjesme *O que é viver?*

António Patrício pjesmom *Što je to živjeti?* nastoji prikazati život kao cjelinu. Stoga ne izostavlja nijednu njegovu komponentu već ga izlaže u punini. Takav život u punini on nastoji i voljeti, što se pokazuje nimalo lakim zadatkom. Život je, kako to pjesnik dočarava, pun boli i korova te se nerijetko čini besmislenim. Rješenje za ovo pjesnik pronalazi u pogledu okrenutom prema snovima koje svjesno održava te u onome što Nietzsche naziva *amor fati*, ljubavi prema sudbini i svemu što ona donosi. Samo tako čovjek može podnijeti teškoće i pronaći smisao u besmislu.

4.3. Prijevod pjesme *O que é morrer?*

O que é morrer?

*Morrer é só deixar cair os braços,
ser indiferente a tudo: à vida e à Morte...
e olhar com olhos d'amargura, baços,
a Primavera, o Outono, o Sul, o Norte...*

*Ter sede e nem sequer ir procurar as
fontes,
ter amor e fugir ao seu alento
e errar na paz suavíssima dos montes
como num pôr de sol vago e nevoento*

*Morrer é olhar toda a miséria ardida
e não poder chorar sobre uma rocha tosca
como chora quem vive: o mar, a lua
fosca...*

*E não ter olhos para a dor da Vida,
nem esperança na Morte, nem saudade,
ser indiferente ao sol, à lua, à
tempestade...*

Što je to umrijeti?

*Umrijeti je samo pustiti da ruke padnu,
prema životu i Smrti ne biti zanesen
i gledati očima ogorčenosti, kroz maglu,
Jug, Sjever, Proljeće, Jesen,...*

*Žeđati a izvor čak ni tražiti,
Imati ljubav bez zanosu njena
i u nježnom miru planina griješiti
kao za zalaska maglovita i snena*

*Umrijeti je gledati svu bijedu kako gori
i ne moći plakati za grubom hridi
za morem i mjesecom, kao što plače koji
živi*

*I ne gledati Života boli,
niti nadu u smrt, niti čežnju,
biti ravnodušan prema suncu i mjesecu,
oluji, svemu...*

4.3.1. Analiza pjesme i prijevoda pjesme *O que é morrer?*

Pjesmom *Što je to umrijeti?* António Patrício izravno se dotiče problema smrti. Smrti koja je gorak i neizostavan dio života. Kao što u pjesmi *Što je to živjeti?* pjesnik govori o životu u korelaciji sa smrću, tako i ovdje kada govori o smrti, dovodi ju u izravnu korelaciju sa životom.

Prva strofa tako započinje jednostavnom izjavom o tome što to znači umrijeti: *pustiti da ruke padnu i ne biti zanesen*. Drugim riječima, sav onaj elan koji nam za života valja u sebi nositi i održavati, sada treba napustiti. Jer smrt je neizbježno došla i ne može se odgoditi te ju je najbolje prihvatiti bez opiranja.

Unatoč toj pomirenosti i prihvaćanju smrti kao neizbježne, čovjek u zadnjim trenucima ipak još jednom gleda kroz svoj život; *kroz ogorčenost, kroz maglu*, a kako ćemo kasnije vidjeti i kroz čežnju. Jer iako sada prihvaća smrt, čovjek ne može tek tako napustiti sve protekle godine, sva godišnja doba i čitav svijet sa svim svojim ljepotama. Tužan je, čak i ljut, što mu se život sada oduzima bez obećanja da će dobiti nešto zauzvrat. Život je dar koji nam se bez pitanja daje a onda bez pitanja i uzima.

Ali osim fizičke smrti, pjesnik se ovdje jasno dotiče i onoga što bismo mogli nazvati duševnom smrću ili pak padom u nihilizam. *Pustiti rukama da padnu* i početi sve *gledati očima ogorčenosti* stanje je u koje čovjek zapadne kada shvati da život u cjelini nema smisla.

Kroz prizmu takva pogleda sve one stvari koje su nam se nekad činile prekrasnim i čudesnim postaju prazne i puste, kao da ih gledamo *kroz maglu*. Stanje je to u kojemu zaista možemo reći da je duša mrtva ili barem da umire.

Smrt je negiranje života u punom smislu. Baš zato ju je tako teško prihvatiti, posebice onome koji život živi dionizijski, što će reći u potpunosti. Pjesnik shodno tome u **drugoj strofi** smrt uspoređuje s kontradikcijama. Prva kontradikcija veoma je jasna: *žeđati a izvor čak ni tražiti*. Umirući čovjek pušta svoj život, pomiren sa smrću i ni ne traži neke zadnje okuse života jer zna da je smrt ovdje, neizbježna i trenutna.

Drugi stih pred nas stavlja pomalo kompleksniju sliku; *imati ljubav bez zanos njena*. Ljubav je *snažan osjećaj naklonosti, strastvene privrženosti, duhovna i/ili spolna privlačnost* (Hrvatski jezični portal). Stoga je razumno zaključiti da je zanos sastavni dio ljubavi (u izvornom tekstu pjesnik koristi imenicu *alento* 'polet, zanos, snaga'). Pjesnik ipak ovdje govori o ljubavi bez

zanosa. Čovjek koji umire gubi zanos za svijetom jer zna da će ubrzo izgubiti i svijet. U izvornom tekstu pjesnik koristi predikat *fugir* 'bježati', što nam govori da umirući čovjek sam i svjesno bježi od tog zanosa, da ne bi izgubljen u vrtlogu zanosa ostao nespreman napustiti ovaj svijet. Ali i bez zanosa, ljubav čini se ipak ostaje. Ne zaljubljenost vođena emocijama i poletom, već čista i nesebična privrženost prema bližnjima koju možda može osjećati samo onaj koji umire, koji se odrekao sebe.

Ove stihove ponovno valja razmotriti i kroz prizmu nihilizma. Za čovjeka nihilističkih pogleda zaista možemo reći da žeda, da ostaje bez daha. Ali on također ni ne traži izvor jer smatra da kada bi i uspio pronaći izvor te utažiti žeđ, to rješenje bi bilo samo kratko, prividno i lažno te dugoročno gledano ne bi imalo smisla. Samo bi dodatno otežalo neizbježno napuštanje ovog svijeta.

Posljednja dva stiha ove strofe teško je jasno protumačiti. *U nježnom miru planina* može se referirati na čovjeka koja razmišlja, koji udaljen od svijeta promišlja život i svijet. Ali u svojim razmišljanjima čovjek griješi. Glagol koji pjesnik ovdje koristi jest *errar* 'učiniti pogrešku, ne pogoditi, loše izabrati'. Stoga čovjek ne griješi u religijskom smislu, odnosno njegovo djelovanje nije usmjereno protiv Boga ili naravi stvari, već on jednostavno čini iskrenu pogrešku. U svojim ljudskim ograničenjima koje pjesnik u sljedećem stihu opisuje kao *zalazak maglovit i snen*, čovjek ne uspijeva potpuno dokučiti tajnu života i smrti te samim time ne pogađa puninu smisla. Zbog toga čovjek ne može nikada biti siguran da je na pravome putu ili da je pronašao istinu. Iako je jedna od karakteristika Friedricha Nietzschea upravo ta sigurnost u svoja stajališta, čak je i on sam u svojim kritikama *pravih svjetova*, konkretnije raja i sličnih ideja vječnog života duše, napisao da, iako smatra da takvi svjetovi ne postoje, ne može reći da je siguran da ne postoje.

U **trećoj strofi** pjesnik nastavlja opisivati smrt uspoređujući ju s dvije pjesničke slike. Ali dok se prve dvije strofe mogu tumačiti u svjetlu opisivanja fizičke smrti, to jest iščekivanja i prihvaćanja iste, sada se čini kako pjesnik u potpunosti govori o onoj drugoj, duševnoj smrti, koja zapravo jednim dijelom proizlazi iz prihvaćanja fizičke smrti.

Čovjek koji prihvaća smrt shvaća prolaznost i nevažnost svjetovne stvarnosti. Stoga on gleda svu *goruću bijedu*, ali ne gleda ju s tugom ili suosjećanjem, već hladno i udaljeno te stoga ne može ni *plakati za grubom hridi*.

Takvo prihvaćanje smrti je stoga blagoslov ali i prokletstvo. Nenavezanost na zemaljsko čini neizbježan gubitak zemaljskog lakšim i prihvatljivijim, ali također znači da čovjek ne može ni uživati zemaljsko koje pjesnik ovdje metaforički opisuje kao *more i mjesec*.

Ovdje susrećemo još jednu prividnu kontradikciju koja proizlazi iz one već spomenute kontradikcije punog života te prihvaćanja smrti koja čini dionizijsko. Dionizijsko je to dvoje u jednom, uživanje života i svih njegovih blagodati i poteškoća u potpunosti, ali jednako tako i potpuno prihvaćanje da ćemo sve to izgubiti. Stav je to koji je čovjeku iznimno teško shvatiti a još teže prihvatiti i primijeniti. Tako i Nietzsche, kroz svog fiktivnog lika Zaratustru govori kako on propovijeda samo *nadljudima*, odnosno onima koji su spremni takvima postati; „Učim vas nadčovjeku. Čovjek je nešto što ima biti prevladano. Što vi učiniste da biste ga prevladali? (Nietzsche, 2018: 14). Drugim riječima, obraća se onima koji su spremni nadići svoju ljudskost. A čak ni oni koji tome zaista teže ne mogu uvijek nepogrešivo živjeti dionizijsko, već moraju tom idealu težiti i pokušavati postići to stanje duha što je bolje i češće moguće.

U **četvrtoj strofi** pjesnik nastavlja opisivati hladnoću i udaljenost čovjeka koji je prihvatio smrt, ali sada više ne toliko suptilno, kroz pjesničke slike i usporedbe, već puno konkretnije i jasnije.

U prvom stihu pjesnik nam govori da takav čovjek *ne gleda boli života*. U izvornom tekstu pjesnik koristi predikat *não ter olhos para* što bi doslovno značilo 'ne imati oči za nešto', odnosno ne moći ili ne htjeti vidjeti nešto. Stoga je takav čovjek sam sebe otupio na boli života ne bi li mogao prihvatiti smrt koja za čovjeka sama po sebi predstavlja neizmjernu bol.

Takav čovjek jednako tako ne može vidjeti ni *nadu u smrt* niti *čežnju*. On je hladan prema svemu te je stoga otporan na bol i na razočarenja ali također se nema čemu radovati niti nadati u ovome svijetu. Niti se nada nečemu što bi moglo biti nakon smrti, smatrajući takve misli namjernom i svjesnom prijevarom samoga sebe, niti čezne za ovozemaljskim jer zna da će to neizbježno i nepovratno izgubiti.

On je *ravnodušan* prema svemu, kako prema *suncu* tako i prema *oluji*, to jest kako prema dobrome, nadi i čežnji, tako i prema boli, gubitku i razočaranju. On je mrtav iznutra te stoga i spreman na fizičku smrt.

4.3.2. Zaključak analize pjesme *O que é morrer?*

Pjesma Antónia Patrícia *Što je to umrijeti?* pjesma je vrlo teškog i izravnog karaktera, budući da se izravno i bez suzdržavanja suočava s problemom smrti. Suočava se najprije s neizbježnošću fizičke smrti koja je stvarnost svakog života, stvarnost o kojoj većina ljudi odlučuje ne razmišljati te radije žive u svojevrsnoj iluziji. Ali pjesnik pri kraju pjesme prelazi u govor o onoj možda još težoj temi, duševnoj smrti odnosno nihilizmu. S nevjerojatnom jasnoćom i preciznošću govori o pogledu takva čovjeka na svijet: pogledu lišenom sposobnosti da vidi ikakvu ljepotu i radost, pogledu zamagljenom stvarnošću besmisla života.

4.4. Prijevod pjesme *O que é amar?*

O que é amar?

*Amar é morrer a cada hora
um sonho que o Amor crucificou
e vestir-se de luto a cada aurora
um desejo febril que agonizou...*

*É lavar toda a dor, toda a amargura
na fonte de piedade, dum olhar
e ver depois por uma noite escura
que a dor é imensa e a fonte está a secar...*

*É ver nos olhos verdes que beijamos
cair a cinza vã da vida morta...*

E quando o tédio bate à nossa porta,

*erguer nas mãos as dessa que adoramos
e beijá-las pedindo-lhe perdão
de ter a alma morta e morto o coração...*

Što je to voljeti?

*Voljeti je svakog sata umirati
san što Ljubav na križ je pribila
i u crno se svake zore odijevati
grozničava želja u mukama...*

*To je svu bol i gorčinu isprati
na izvoru pobožnosti, iz jednog pogleda
i tad u tamnoj noći vidjeti
da izvor je suh a bol neizmijerna...*

*To je vidjeti u zelenim očima koje ljubimo
mrtva života pepeo besplodan...*

A kad na naša vrata pokuca dosada,

*podići ruke one koju volimo
i poljubiti ih tražeći oprostjenje
što naša duša i srce sad samo su sjene...*

4.4.1. Analiza pjesme i prijevoda pjesme *O que é amar?*

Od triju pjesama koje čine ovu neobičnu trilogiju, pjesma *Što je to voljeti?* upravo je ona koja čini vezivo ove trilogije. Ljubav je ono gdje se život i smrt, te dvije velike suprotnosti, spajaju u cjelinu.

To je vidljivo već u **prvoj strofi** ove pjesme. Pjesnik kaže da je voljeti *svakog sata umirati*. Ako nešto uvijek iznova umire, onda znači da nakon svake smrti i oživi. I više od toga, oživi iako zna da će opet umrijeti. I tako uvijek iznova. Ovim jednostavnim stihom António Patrício opisuje svu suštinu ljubavi. Ona je svjesno i bezuvjetno prihvaćanje boli za drugoga i svjesno odricanje života za drugoga. I ta bol nije zanemariva. Pjesnik ju u sljedećem stihu uspoređuje s razapinjanjem, koje se često koristi kao simbol one najveće boli i najveće žrtve, kako već pronalazimo u kršćanskoj predaji.

U drugom stihu pjesnik kaže da je *Ljubav na križ pribila san*. U ovoj slici Ljubav je shvaćena poput tereta koji sve ostalo podčinjava sebi. Sve drugo mora patiti poradi nje. Čovjek se odriče stvari kojih se inače ne bi odrekao, čini žrtve na koje inače ne bi pristao, sve poradi Ljubavi, tog neobičnog i uvzišenog pojma koju u sebi sadrži sve kontradikcije, ali i svu ljepotu potpunog. Možda upravo zbog svega toga pjesnik ovdje riječ Ljubav piše velikim početnim slovom.

Iako se ljubav generalno smatra nečim dobrim te se povezuje s radošću i ispunjenošću, pjesnik ovdje nastavlja ljubav opisivati u prije svega tužnom te u najmanju ruku melankoličnom tonu. Voljeti je *odijevati se u crno svake zore*, što će reći biti u tugovanju. Ljubav, kako znamo, može nanijeti velike boli; smrt bližnjega primjerice je neizmjereno bolnija od smrti nekoga koga ne poznajemo ili pak poznajemo ali ne volimo.

Ljubav je stoga pristajanje na bol svakoga dana ponovno. To se čini iracionalno ali upravo to nam pjesnik želi i dočarati: ljubav nije racionalna niti logična ali ipak je na neki način stvarnija od svega ostalog. Jer ljubav uz svu svoju iracionalnost i bol koju nanosi ostaje *grozničava želja*, želja koje se čovjek ne može odreći ni osloboditi. Ovo je također jedna od točki koju mnogi zamjeraju Nietzscheu; on je naime smatrao da je čovjek, jednom kada se uzdigne iznad svoje čovječnosti, sposoban stvoriti sam svoj moralni zakon, odnosno da je sposoban osloboditi se onih potreba i emocija koje su dio čovječstva, a među te potrebe i emocije možemo svrstati i ljubav. António Patrício, unatoč velikom utjecaju koji je ničeanska filozofija imala na njega, čini se ipak prepoznaje taj neizostavni značaj ljubavi te ju opisuje kao definirajuću crtu čovjeka koja se ne može izbaciti ili zanemariti.

U **drugoj strofi** pjesnik iznosi antitezu, odnosno govori o onom drugom, dobrom aspektu ljubavi. Voljeti je *svu bol i gorčinu isprati*. Drugim riječima, sve boli i sve patnje pretrpljene u ime ljubavi bivaju iskupljene u ime te iste ljubavi. Ljubav ih opravdava.

A to ispiranje boli događa se na *izvoru pobožnosti*. Možemo protumačiti kako pjesnik ovdje govori o ljubavi duhovnog, odnosno religioznog karaktera, ili pak o onoj ljubavi koju su antički Grci nazivali *agape*. Agape se definira kao *nesebična i nečulna ljubav, prema Bogu, bližnjemu ili prijatelju* (Hrvatski jezični portal). To je najviša i najčišća forma ljubavi te možda jedina vrijedna prethodno spomenute patnje i žrtve.

Pjesnik nadalje govori da se to čišćenje događa *iz jednog pogleda* što nam govori da je narav tog čišćenja, u nedostatku bolje riječi, čudesna. Događa se trenutno i neobjašnjivo te ne pod utjecajem nekih ljudskih faktora.

Ali ipak, kako smo i u prethodnoj strofi zaključili, život koji ljubav donosi nakon smrti ponovno završava smrću. Ta smrt, iako ponavljana toliko puta, uvijek je jednako teška te ju pjesnik uspoređuje s *mračnom noći*. U toj ponovnoj smrti, onaj *izvor* koji je prije pružao utjehu i okrepu i koji je doslovno bio izvorom života, sada je *suh*. Unatoč svoj svojoj iracionalnosti, ljubav ipak slijedi logične posljedice koje proizlaze lišenosti onoga što je nužno za život. Posljedica nedostatka vode u ovom životnom *izvoru* stoga je *bol neizmjerna* a zatim i smrt.

Sa završetkom druge strofe čini se kao da je pjesnik ustanovio svoj stav prema ljubavi: unatoč svim svojim ljepotama, ljubav je nedostatna te ne nadoknađuje bol koju kroz život nanosi. Pjesnik se u **trećoj strofi** stoga ograđuje od ljubavi. Jedina poveznica koju još posjeduje s ljubavlju, koja mu ne dopušta da od svega odustane, njegova je ljudska narav te njegovi najbliži. Zato pjesnik, čak možda i nesvojevoljno, *u zelenim očima koje ljubimo* vidi odraz svoga života. Vidi sav neuspjeh i *pepeo besplodan* koji su rezultat kako njegove ljudske slabosti tako i njegovog odustajanja od ljubavi. U zaziranju od boli odustao je od ljubavi i potpunog života. Nije im dopustio ulazak u svoj život. Tako zaštićen od boli na kraju pronalazi da je njegov život ostao *besplodan* i prazan.

Ne možemo znati zašto pjesnik ovdje rabi upravo sintagmu *zelene oči* ali je moguće kako se ovdje radi o konkretnoj osobi koja je za pjesnika bila od velike intimne vrijednosti. Toličke vrijednosti da ga je natjerala da preispita svoj život, svoje stavove i neuspjehe.

Sljedeći stih govori o onom trenutku kada su život i ljubav na kušnji; *kad na naša vrata pokuca dosada*. Valja primijetiti kako pjesnik u originalu koristi riječ *tédio* koja se prevodi kao 'dosada,

zamor, gađenje, averzija'. U suštini pjesnik najavljuje onaj trenutak kada tereti života postanu preteški te kao rezultat toga nastaje zamor životom te averzija prema ljubavi.

Ali umjesto odustajanja u takvim trenucima života, što bi se činilo očekivanom reakcijom prema svemu onome što je pjesnik dosada iznio u ovoj pjesmi, pjesnik u **četvrtoj strofi** poziva na upravo ono suprotno. U tom potresnom i zastrašujućem trenutku pjesnik vidi priliku da se probudimo iz indiferencije i zamora, da podignemo *ruke one koju volimo*, da čvrsto prigrlimo ono i one koji život čine vrijednim.

Uz taj poziv na cijenjenje onoga što imamo, pjesnik poziva i na pokajanje. Pokajanje što smo u svom kukavičluku ili pak samosažaljenju odustali, jer možda ljubav ipak čini sve vrijednim, kako vidimo u posljednjim stihovima ove pjesme; *i poljubiti ih tražeći oprostjenje // što naša duša i srce sad samo su sjene...*

4.4.2. Zaključak analize pjesme *O que é amar?*

Pjesma *O que é amar?* pjesnika Antónia Patrícia iznimno je bogata emocijama te ih opisuje cijeli raspon: od patnje do mira, preko malodušja do žaljenja i kajanja. Razmatranja Antónia Patrícia uvijek polaze od činjeničnog, sagledavajući kako otajstva života utječu na nas. Ali unatoč tome António Patrício priznaje da nismo kadri sve shvatiti, priznaje da one najveće stvari često ostaju plivati u moru iracionalnog. A sve ono iracionalno što nas zbunjuje oblikujući našu svakodnevicu, svoj smisao i vrhunac dobiva u ljubavi. Pjesnik ovdje opisuje svu patnju koja ljubav nosi ali i odnosi, sve teškoće i prividni besmisao ljubavi. Na kraju ipak zaključuje da je ona nužna te se iznimno kaje što ju je odbacio, što su mu *duša i srce samo sjene*. Pjesnik ne shvaća ljubav ali shvaća da mu je nužna.

5. Prijevod i analiza pjesme *Pescadores*

Pjesma *Pescadores 'Ribari'* objavljena je u prvoj zbirci pjesama Antónia Patrícia naslovljenoj *Oceano 'Ocean'*, izdanoj 1905. godine. Reći kako ova pjesma savršeno predstavlja rad i misao Antónia Patrícia ne bi bilo samo pretenciozno, već i krivo. Usporedimo li ovu pjesmu s pjesmama analiziranim u prethodnim poglavljima, primjetit ćemo kako su misao i duh izraženi u ovoj pjesmi samo dio široke lepeze razmišljanja i filozofije Antónia Patrícia koja se ponekad može činiti i proturječnom.

Izvan konteksta *Ribari* se može činiti jednostavnom i religioznom pjesmom, patetičnom u svome izražaju. Ali kada je stavimo u kontekst sveukupnog opusa Antónia Patrícia lako možemo zaključiti kako se radi o nečemu mnogo dubljem.

Misao i djelo Antónia Patrícia bilo je pod velikim utjecajem ideja svoga vremena, posebice onih Friedricha Nietzschea. Pjesma *Ribari* nije izuzetak u tom pogledu. Stoga ne treba čuditi fokus koji je u ovoj pjesmi stavljen na religiju. Nietzsche, iako veliki kritičar religije, a naročito kršćanstva, veliku je pažnju pridavao religiji, a njegov slavni citat „*Bog je mrtav*“ (Nietzsche, 1924: 168) više je vapaj negoli pobjedonosni usklik. Naime, Nietzsche je jako dobro poznao važnost vjere za život ne samo pojedinca već i čitavog društva. Znao je da je da je kršćanska vjera u samim temeljima vrijednosti Zapada te da bi nestanak ili deterioracija kršćanstva značila i nestanak tih vrijednosti te bi se time urušili temelji na kojima je Zapad sagrađen. Taj nestanak se događa već u Nietzscheovo vrijeme. On na to stoga upozorava jer bez vrijednosti pojedinac, a tako ni društvo ne mogu opstati. Čovjek bez cilja luta besciljno. U tom vrtlogu izgubljenosti i novonastale nesigurnosti i, tako reći, prevelike slobode, Nietzsche je rješenje problema vidio u stvaranju novih vrijednosti, kako vidimo u nastavku citata „*Bog je mrtav! Bog ostaje mrtav! (...) Nećemo li sami morati postati Bogovima, samo kako bismo bili dostojni toga djela?*“¹ (Ibid) Ideja je to koju također António Patrício razmatra u nekim svojim djelima, primjerice romanu *Suze* gdje razmatra ideju nadčovjeka, odnosno u ovom slučaju *nadžene*.

Teško je reći u kojoj je mjeri António Patrício prihvaćao spomenute ideje, ali je utjecaj koji su imale na njega očit. Analizom pjesme *Ribari* možemo vidjeti autorovo prepoznavanje značaja religije u životu jednostavnih ljudi, u ovom slučaju ribara, koje on, kako se čini, iznimno cijeni. Moglo bi se reći kako im na neki način čak i zavidi na njihovoj jednostavnosti te čvrstoj i nepokolebljivoj vjeri koja im daju smisao i svrhu koji često toliko nedostaju modernom čovjeku.

¹ Vlastiti prijevod

5.1. Analiza strukture pjesme *Pescadores*

Na prvi pogled slobodne strukture, pjesma *Pescadores* zadržava određene pravilnosti. Sastoji se od šest strofa. Prve dvije sastoje se od dvanaest stihova, nakon koje slijedi jedna strofa od osamnaest stihova, zatim jedan stih nevezan uz strofu, i nakon toga još tri strofe od dvanaest stihova. Pjesma je prožeta rimom, uglavnom obgrljenom (ABBA) dok se tek ponekad pojavljuje parna rima (AABB). Unatoč slobodnom broju slogova i prilično dugim stihovima, pjesma zadržava svoju ritmičnost. U svom prijevodu nastojao sam ostati vjeran strukturi izvornika što sam više mogao. Broj stihova bilo je najlakše replicirati, dok su dužina i ritmičnost stiha te rima često predstavljali problem koji sam nastojao riješiti upotrebom prevoditeljskih postupaka spomenutih u poglavlju **3.1. Prevoditeljski postupci pri prevođenju poezije.**

5.2. **Prijevod pjesme *Pescadores***

Pescadores

*A pesca que eu sonhei nas águas dum mar
vago
– espumas d'oiro e sol, cristas azuis de lua
é longe desse mar dramático e pressago
por onde em barcos tristes vosso olhar
flutua...
É sobre águas serenas
que reflectem a rir as nossas penas,
por onde caminhou o Cristo docemente
na paz cristã dum legendário poente...
Na pesca que eu sonhei iam os pescadores
(não como vós, roucos de dor, as mãos
crispadas)
sobre um mar de piedade aberto em flores
que o vento ia esfolhando em pétalas
nevadas...*

Ribari

*Ribolov što ga sanjah u nejasnog mora
vodama
- pjene zlata i sunca, mjeseca plavi vrhovi
daleko je od ovog mora kobna i zloslutna
u lađama tužnim gdje vaš pogled plovi...
Iznad spokojnih voda
čiji smijeh boli je naše odraz,
gdje nježno Krist jednoć hoda
u kršćanskom miru što zapada je obraz...
U ribolov što ga sanjah išli su ribari
(ne poput vas, naboranih ruku, od boli
promukli)
iznad u cvijeću rascvala mora milosti
što vjetar latice im snježne odnosi..*

*A pesca que eu sonhei que vos importa
a vós os que partis nas roxas manhãs frias
e ouvis as águas a rezar ave-marias
pela alma talvez da noite morta...
a vós que ides cumprindo esse destino
e sabeis entender a voz do vento
e tanta vez errais no mar sem tino

olhando vagamente o céu nevoento...
a vós irmãos das águias que perdidas
vão doidas de saudade pelas brumas
e rezais a chorar de mãos erguidas
os rosários partidos das espumas...*

*Ribolov što ga sanjah što vas se tiče
vas koji otiđoste u zore hladne, grimizne
i čuste vode kako mole zdravomarije
za dušu možda noći koja više ne sviće...
vas koji idete ovu sudbu ispuniti
i razumjeti vjetra glas nije vam strano
i toliko puta pogriješiste u moru bez
mudrosti

u maglovito nebo gledajuć' nesabrano ...
vas braćo orlova izgubljenih
koji žudeći za maglom poludjet' će
i u plaču molite ruku uzdignutih
iz pjena izvađene krunice...*

*No barco que afinal é o vosso lar das
águas,
lançais a vossa rede e os vossas mágoas
ao mar sagrado do Senhor...
E tudo que ele diz – ladainhas de dor,
rezas d'outono, músicas, soluções –
como que o não ouvís se descansais de
bruços,
os claros olhos húmidos d'amor...
Mas quando os ventos vão rasgar as velas
que tanto luar diáfano sagrou
e os lúgubres fantasmas das procelas
cortam o ar d'inverno que gelou,
o peito nu, as magras mãos crispadas,
num esforço supremo a combater,
lembrais as voassas noivas desgraçadas
vossos filhos talvez a adormecer,
o adro, a casa branca, as romarias,
as vossas mães velhinhas sem ninguém
e as covas das ondas muito frias
e os outros, vossos pais, que Deus lá tem...*

*U lađi koja je napokon u vodama vaš dom,
bacate vašu mrežu i vašu bol
u blagoslovljeno more Gospoda...
I sve što on kaže – litanije muka,
molitve jeseni, glazba, jecanje –
kao da ga ne čujete kad potrbuške ležite,
jasne oči od ljubavi pune suza...
Ali kada vjetrovi rastrgaju jedra
prozirna što mjesečina ih posveti
i oluje sumornih priviđenja
režu zimski zrak što krv u žilama ledi,
prsiju golih, naboranih ruku izgladnjelih,
u borbe najvećem naporu,
sjećate se vaših zaručnica bijednih
vaših sinova možda u snu,
dvorište, kuća bijela, hodočašća,
vaše stare majke bez ikoga
i ledene grobnice valova
i drugi, vaši očevi, koji su kod Boga...*

*E as águas muge[m] sobre vós num doido
assalto...*

*Na vossa voz há ecos d'ondas no mar alto,
no vosso olhar há coisas vagas,
esquecidas,*

tons de lua a morrer no colo duma onda,

vestígios d'ilusões já ressequidas,

o mistério do mar que ninguém sonda...

Levais a cruz de Cristo sobre o peito...

*(Campo santo do mar que não tens
cruzes!)*

Se o leme parte ao temporal desfeito

e a espuma ri em turbilhões de luzes,

quando caís de joelhos a rezar,

os olhos vagos no pavor da morte,

pensais que vão ficar no vosso lar

bocas sem pão gritando a vossa sorte...

E uma manhã bem roxa de piedade,

vossas viúvas trágicas, de preto,

hã-o-de beijar-vos loucas de saudade

e arrancar-vos do peito o amuleto...

I vode nad vama tutnje u neumljivoj silini

U glasu je vašem odjek valova na pučini,

*u pogledu vašem stvari nejasne,
zaboravljene*

*zvuci mjeseca što u zagrljaju nekog vala
umire,*

tragovi iluzije već izbledjele

tajna mora koju nitko ne istražuje...

Nosite križ Kristov na prsima...

(Ravnico mora sveta što nemaš križeva!)

Ako se kormilo pod silinom slama

a pjena se smije u vrtlozima svjetala

kad na koljena padnete u molitvi,

u strahu od smrti, pogleda prazna

mislite kako u vašem domu će ostati,

nad vašom sudbom vrišteći, usta gladna

I jedne zore milošću zaista purpurne,

u crnom, vaše tužne udovice

ljubit će vas od žudnje izbezumljene

i strgnuti vam s prsa amulete...

*Meus rudes e trigueiros pescadores,
olhos da cor do mar, único Livro d'Horas!
que não sabeis que quem suporta as vossas
dores
é santo e tem a bênção das auroras...
Moradores do túmulo das águas
em que dormis a rir como num berço,
poetas que deitais vossas redes mágoas
lembrando o lar humilde em que se reza o
terço...
Heróis que não sabeis o que é heroísmo,
suicidas serenos d'aventura,
corações de crianças sem egoísmo
a dizer orações à noite escura...*

*Surovi i tamni ribari moji,
očiju boje mora, jedina Časoslova!
koji ne znate da onaj koji podnosi vaše boli
svet je i na njemu blagoslov je zora...
Vodene grobnice stanovnici
u kojem spavate u smijehu kao u kolijevci,
vi što vaše mreže tuge polažete, pjesnici,
sjećajući se skromnoga doma gdje utjeha
je u krunici...
Heroji što ne znate što je heroizam,
mirne samoubojice pustolovine,
srca djece gdje ne vlada egoizam
u tamnu noć izgovaraju molitve...*

*Queria embalar-vos nos meus versos e
dizer-vos*

*que sou um vosso irmão e sinto nos meus
nervos*

e em todo o meu ser, o vosso ser,

a ânsia de partir, a alegria da volta

sobre as águas erguidas em revolta,

a saudade de tudo que eu maldigo,

a dor de errar na treva sem abrigo,

e a sede

de deitar docemente a minha rede,

como um pálio de luz por sobre o oceano...

Queria viver todas as vossas dores,

*as noites de mar bravo, os poentes de mar
plano,*

a vossa vida nómade no oceano...

*Htio bih svojim stihovima utjehu vam dat i
reći*

da brat sam vaš i da u mojim živcima leži

i u čitavom mom biću, vaše biće,

nesigurnost odlaska, radost povratka

nad u pobuni podignutim vodama,

za svime što proklinjem čežnja,

u tami bez utočišta bol grijeha

i ta žeđ

nježno u svoju mrežu leć

iznad oceana poput svjetla baldahina

Htio bih živjeti sve vaše boli

noći mora divlja, zalaske mora mirna

život vaš na moru bez počinka...

5.3. Analiza pjesme i prijevoda pjesme *Pescadores*

Već **prva strofa** pjesme *Ribari* obiluje raznim pjesničkim slikama koje sam preveo što doslovnije kako ne bih oduzeo ili suzio mogućnost interpretacije tih pjesničkih slika.

Tako se u prvom stihu javlja pridjev *vago* uz imenicu *mar*, koja znači more. *Vago* se može prevesti kao *prazno* ali i kao *nejasno*, *mutno*. U ovom slučaju odlučio sam se za drugu mogućnost *nejasan*, *mutan* jer sam smatrao kako više odgovara značenju izvornika, iako bi i prva mogućnost *prazan* imala smisla. Nadalje, pridjev *vago* se pojavljuje još nekoliko puta u pjesmi, gdje se puno jasnije radi o značenju *nejasan*, *mutan*.

Prva strofa već prvim stihom uvodi temu pjesme, ribolov. Ribolov koji pjesnik opisuje zapravo je njegov san: pjesnik izričito naglašava kako je ovaj ribolov sanjao, što dodatno potvrđuje u drugom stihu korištenjem epiteta poput *d'oiro* 'zlatan' i *azul* 'modar, plav' kako bi opisao snoviti krajolik. Nadalje, očito se ne radi o noćnoj mori već o dobru snu, na neki način i o snu u prenesenom značenju, definiranom kao *ono što se zamišlja, o čemu se mašta; maštarija, nedostižna želja* (Hrvatski jezični portal).

Treći stih napokon jasno naznačuje odvojenost ribolova o kojemu pjesnik mašta od surove stvarnosti, koju, kao i ribolov iz sna, pjesnik uspoređuje s morem. Za razliku od mora u snu, prilikom opisa stvarnosti pjesnik se koristi epitetima *dramático* 'dramatičan, tragičan' te *pressago*, 'koban, zloslutan, proročanski'. Na taj način čini jasnu distinkciju između sna i stvarnosti.

Ribari kojima se pjesnik obraća dio su stvarnosti. Oni, kako čitamo u četvrtom stihu, tužno i gotovo izgubljeno plutaju morem, nošeni valovima surove stvarnosti. Ali ribari su upravo ona točka gdje se ideali i stvarnost susreću. Iako zarobljeni na moru stvarnosti, njihov pogled je usmjeren u ono transcendentno. Oni more ne vide samo kao okrutnog gospodara koji je u isto vrijeme njihov život i izvor egzistencije te njihova smrt, već more vide i kao nešto mnogo više, kao vodu po kojoj je hodao Krist, ideal Zapada, koji njihove boli okreće u osmijeh, kako vidimo u šestom stihu. Ideja je to kojom je protkan čitav Novi Zavjet, primjerice Poslanica Rimljanima 8,28: *Bog sve okreće na dobro onima koji ga ljube*.

Ali razlika između sna i stvarnosti i dalje je bolna unatoč kršćanskom idealu koji ribarima donosi nadu i mir. Zadnja četiri stiha prve strofe dodatno naznačuju veliki jaz između mora sna i mora stvarnosti. More sna pjesnik opisuje u posljednja dva stiha kao *iznad u cvijeću rascvala mora milosti // što vjetar latice im snježne odnosi...* S druge strane, ribari u moru stvarnosti su

naboranih ruku, od boli promukli. Ukratko, ideal i stvarnost čine se toliko dalekima da se čini gotovo apsurdnim uopće ih uspoređivati.

U **drugoj strofi** pjesnik se nastavlja obraćati ribarima. Nastavlja im govoriti o svome snu te u prvom stihu ponovno naglašava istu iznimno značajnu stavku; taj san se tiče upravo njih. Ali san ostaje daleko jer ribari odlaze u *zore hladne, grimizne*, a jedina poveznica između stvarnosti i sna ostaje more. More koje, kako stoji u trećem stihu, moli *ave-marias* 'zdravomarije'. Tradicionalna je to molitva, često povezana s pukom jer je i nastala kako bi puku omogućila da vodi aktivan pobožan život unatoč njihovoj neukosti i nekoć uvelike raširenoj nepismenosti.

Upravo ta molitva jasno oslikava život i filozofiju ribara; oni žive i ribare zahvaljujući nadi koju ne mogu razumjeti te za koju ne mogu znati je li opravdana, kao što vidimo u četvrtom stihu: *zdravomarije* koje mole su za *dušu možda noći koja više ne sviće...* U originalnom tekstu pronalazimo čak i oštriju sliku *pela alma talvez da noite morta...* što bi se doslovno prevelo za *dušu možda mrtve noći*. Epitet *mrtav* sam u ovom slučaju zamijenio sa slikom *koja više ne sviće* prvenstveno zbog rime i ritma, ali vjerujem kako unatoč značajnoj razlici u izričaju uspješno prenosi iznimnu težinu ove pjesničke slike.

Nadalje, slika je to odlučnosti u suočavanju sa sudbinom koja se čini beznadnom i poražavajućom, oslanjajući se jedino na nadnaravnu pomoć kako vidimo u petom i šestom stihu: *vas koji idete ovu sudbu ispuniti // i razumjeti vjetra glas nije vam strano*. Ponovno, originalni stih sadrži predikat *sabeis* 'znate' koji sam zbog potrebe rima i ritma preveo dužom konstrukcijom *nije vam strano*. Korištenje dužih konstrukcija u prijevodu kada originalni tekst sadrži samo jednu riječ pokazalo se djelotvornim sredstvom za povezivanje značenja i ujednačavanje ritma teksta u poeziji Antónia Patrícia.

Kršćanska poruka nastavlja se u sedmom stihu, dodirujući se ljudske grešnosti: *i toliko puta pogriješiste u moru lišena mudrosti*. Ovime pjesnik naglašava kako se radi tek o običnim ljudima, grešnima poput svih nas, a ne o nekakvim dalekim i nadnaravnim svecima. Unatoč svojoj grešnosti ribari nastavljaju lutati u nadi da će jednom pronaći svoj put i cilj, kako vidimo u osmom stihu; *u maglovito nebo gledajuć' nesabrano ...// vas braćo orlova izgubljenih*.

Možemo vidjeti kako je more i patnja i život i jedina stvarnost ribara, izvor je njihove žudnje ali i ludosti: *koji žudeći za maglom poludjet' će*. U isto vrijeme ono je i sredstvo koji ih može dovesti do predmeta njihove žudnje, odnosno nečega nadnaravnog i božanskog. To je prikazano slikom

krunice koja je poput poveznice između čovjeka i Boga. Ona se nalazi u *pjesama mora*, što bi se moglo protumačiti arhetipskom idejom kršćanskog Zapada: na najgorem i najopasnijem mjestu pronaći ćemo ono za čime najviše žudimo. Tako i ribari u *pjesama mora*, odnosno u svjesnom i svojevoljnom sukobljavanju s patnjom pronalaze smisao i put do nečeg višeg.

U **trećoj strofi** pjesnik na vrlo jasan ali i apstraktan način opisuje tri ključne točke života ribara: rad, muku i vjeru. Prvi stih opisuje barku kao dom ribara u vodi. U izvornom tekstu pjesnik koristi riječ *lar*, koja osim prvotnog značenja 'dom', može značiti i 'ognjište, obitelj, domovina'. Barka stoga nije samo mjesto gdje ribari prebivaju već je za njih i izvor identiteta, pripadanja, sigurnosti i topline. Iz svoga doma, barke, ribari bacaju svoju *mrežu* i *bol*. Mreža je osnovni i najbitniji alat ribara koji donosi hranu i egzistenciju njima i njihovim obiteljima. Mreža je stoga slika rada koji sa sobom kao i svaki drugi rad donosi bol. Ali ova pjesnička slika ne staje ovdje, već je u trećem stihu pjesnik nastavlja. More u koje bacaju svoju mrežu i bol Gospodinovo je, odnosno Bog je taj koji njihov rad vodi, blagoslivlja i omogućuje te bi bez onostranog blagoslova njihov život i rad bio besplodan. Bio bi samo bol i muka bez nekog višeg smisla.

Dok su prijašnji stihovi uvelike veličali patnju i vjeru ribara, čini se kako im u četvrtom stihu treće strofe pjesnik izriče svojevrsnu opomenu. Čitamo kako se Gospodin uvijek, u svim situacijama i pod bilo kojim uvjetima obraća ribarima; *I sve što on kaže – litanije muka, // molitve jeseni, glazba, jecanje*. Drugim riječima, Gospodin im se obraća ne samo u mucu; *litanije muka, jecanje*, već i u nadanjima; *molitve jeseni, te u sreći; glazba*. Ribari s druge strane ne slušaju uvijek Gospodina; *kao da ga ne čujete kad potrbuške ležite // (Gospodinove) jasne oči od ljubavi pune suza...* nego naprotiv leže, odnosno spavaju. U originalnom tekstu pjesnik koristi glagol *descansar* što znači *odmarati, spavati*. Spavanje se često koristi kao slika duhovne uspavanosti, stanja u koje čovjek upada kada u lagodnosti života zaboravlja na svoju dušu i Boga te ih se tek prisjeća kada život postane težak. Takva situacija opisana je u sljedećim stihovima; *Ali kada vjetrovi rastrgaju jedra // prozirna što mjesečina ih posveti*. Tek tada ribari se bude iz svog duhovnog sna. Rastrgana jedra su i posvećena, a u originalnom tekstu pjesnik koristi glagol *sagrar* 'blagosloviti, posvetiti Bogu'. Možemo stoga zaključiti da su jedra utjeha i pomoć koju Bog daje ribarima. Oni ta jedra uzimaju zdravo za gotovo i tek kada ostanu bez njih, bude se iz svog duhovnog sna. Tada nisu samo u strahu za svoj život, već i za svoje duše i za svoje obitelji. Taj strah jasno je prikazan u sljedećim stihovima: *I oluje sumornih priviđenja // režu zimski zrak što krv u žilama ledi*. Ovi stihovi prikazuju strah duše svjesne svoje grešnosti i odvojenosti od Boga. Sljedeći stihovi nadalje govore o borbi ribara za egzistenciju i preživljavanje, kako ono

tjelesno preživljavanje tako možda još više i ono duhovno; *prsiju golih, naboranih ruku izgladnjelih, // u borbe najvećem naporu.*

U zadnjih šest stihova treće strofe ribari se prisjećaju svojih bližnjih, svojih *zaručnica bijednih* koje su ostavili same, svojih sinova za koju se nadaju da mirno spavaju te svojih domova. Ali prisjećaju se i svojih roditelja i predaka. Prisjećaju se svojih očeva koji su kao i oni bili ribari te su ispunili sudbinu koja i njih čeka: ležati naposljetku u isto vrijeme u *ledenoj grobnici valova* ali i *kod Boga*. Žene ribara pak čeka ista sudbina koju su dočekale žene njihovih očeva: *vaše stare majke bez ikoga*.

U prvim stihovima **četvrte strofe** lako se može primijetiti, čak i osjetiti intenzitet koji ova strofa prenosi. Intenzitet je to ribarskog života koji nije nimalo dosadan ni monoton, već sa sobom donosi vode što *tutnje u neumoljivoj silini*. O kakvom intenzitetu se radi možemo vidjeti i u četvrtom stihu; *zvuci mjeseca što u zagrljaju nekog vala umire*. Mjesec može biti shvaćen kao noć, mir, ali i kao nešto nebesko, nadnaravno, predmet sanjanja. Značaj mjeseca je očito iznimno velik te iako sam mjesec ne može biti ubijen, njegovi zvuci odnosno njegov odjek u životima ribara biva ubijen u *zagrljaju vala*, to jest u teškoćama života. Takav život očito oblikuje ribare te postaje sastavni dio njih samih, kako vidimo u drugom stihu; *U glasu je vašem odjek valova na pučini*.

More ne predstavlja samo život i muku ribara, već i *tajnu koju nitko ne istražuje*. *Tajna* odnosno *o mistério* može se prevesti kao *misterij*; *ono što se u potpunosti ne može razumjeti ili nije razumljivo*; *tajna* ali i kao *vjerska istina koja je objavljena samo izabranima* te u kršćanstvu *ono o čemu ne postoji potpuna i odgovarajuća spoznaja*; *otajstvo* (Hrvatski jezični portal). Stoga osim uobičajenog značenja mora kao onoga što je neistraženo te je samim time i izvor straha ali i nade, ovdje pjesnik moru daje i religiozno značenje. U moru je sama tajna vjere i smisla. Ali to je također *tajna koju nitko ne istražuje* ili pak nitko niti ne može istraživati, pa je stoga teško zaključiti upućuje li pjesnik ribarima kritiku što ne istražuju tu tajnu ili pak samo suosjeća s njima iznoseći jednostavnu činjenicu kako ono što ih vodi ne može biti istraženo niti shvaćeno.

Sljedeći stih *Nosite križ Kristov na prsima...* može biti shvaćen na dva načina, doslovno ali i figurativno, a razumno je pretpostaviti kako je ova dvosmislenost tumačenja namjerna. *Kristov križ* odnosno *Cruz de Cristo* simbol je vjerskog i vojnog reda *Ordem de Cristo* 'Kristov red', osnovanog u Portugalu nakon ukidanja templarskih redova diljem Europe. Ovaj je red stekao moć upravo na moru, ponajviše u doba Velikih geografskih otkrića. Mnogi moreplovci su stoga nosili

Kristov križ na prsima kao simbol pripadnosti ovome redu. Druga moguća interpretacija je figurativne naravi: ribari nose na sebi Kristov križ, sudjelujući tako u Kristovoj mucij koja njihovoj vlastitoj mucij daje puninu i višu svrhu.

Sljedeći stih koji u prijevodu glasi (*Ravnica mora sveta što nemaš križeva!*) veoma je zanimljiv, ako ni zbog čega drugoga, zbog same činjenice što je stavljen u zagradu te završava usklikom. Kao da se radi o nekakvom usputnom uskliku pjesnika koji, iako u zagradi, i dalje čini dio strofe i rime te je time neizostavan. *Campo santo do mar* odnosno *Sveta ravnica mora* mogla bi biti dno mora, što naravno za ribara predstavlja smrt. Pjesnik tu smrt blagoslivlja jer u smrti više nema križa i muke koju ribar nosi za života.

Iako odvojen zagradama, ovaj stih kao da naviješta sljedeću kritiku koju pjesnik upućuje ribarima, kritiku vjere i života ribara koja je izložena u sljedećih nekoliko stihova. Ribari padaju na koljena u molitvi, ali to ne čine iz ljubavi već *u strahu od smrti*, to jest samo *Ako se korimilo pod silinom slama // a pjena se smije u vrtlozima svjetala*. Ipak, pjesnik ovdje ne negira značaj vjere u takvim trenucima.

Ali ribari ne strahuju samo za svoje živote i duše, već i za svoje obitelji. O njihovom povratu ovisi i njihova obitelj jer njihova je dužnost donijeti hranu na stol. *Zato nad njihovom sudbom vrište (...) usta gladna*. Smrt ribara predstavlja i gladovanje, a onda i potencijalnu smrt njihovih obitelji. To sve pridonosi težini situacije, istovremeno jačajući i strah i molitve ribara.

Sljedeći stihovi opisuju povratak ribara. Povratak se događa *jedne zore purporne*. Zora često označava nadu, svjetlo koje napokon tjera noć i mrak. I zaista, zora donosi povratak ribara, ali oni se ne vraćaju donoseći nadu, već se vraćaju samo njihovi leševi. To se može iščitati iz pjesničkih slika u stihovima koji slijede. Žene ribara opisane su kao *u crnom, (...) tužne udovice* koje trgaju ribarima *s prsa amulete*. Amuleti se naime skidaju s prsiju moreplovaca nakon smrti na moru. Nada u povratak muževa naglo umire, a zora donosi samo razočarenje i smrt nade. Neizmjerne tuga udovica zbog smrti njihovih muževa lako se može iščitati. One su naime *od žudnje izbezumljene*, a amulete ne skidaju već ih *trgaju s prsa* svojih muževa.

U **petoj strofi** pjesnik iznova zaziva ribare, dodjeljujući im epite *rudes* 'surov, neobrađen', ali i 'neuk, agresivan, nasilan' te *trigueiros* 'taman, preplanuo, crn'. Pjesnik ovime ne vrijeđa ribare, već ponovno ističe njihovu jednostavnost i nerafiniranost te ih, kao i nekoliko puta prije u pjesmi, u sljedećem stihu stavlja u opreku s njihovim uzvišenim smislom; *očiju boje mora, jedina Časoslova!* Časoslov iliti brevijar jest *vjerska knjiga iz koje svećenici svakodnevno čitaju*

(Hrvatski jezični portal) te je prema tome časoslov srce i izvor praktične vjere. Jedini časoslov ribara jest more jer je more u središtu života ribara, ono je izvor njihove egzistencije i smisla. Kao što primjerice za svećenika časoslov sadrži svakodnevnu molitvu pa samim time i njegov „svakodnevni obrok“, to jest suštinu i srce njegova zvanja, tako more za ribara sadrži njegovo zvanje, obrok i smisao.

U trećem stihu pjesnik se još jednom dotiče vjere i znanja ribara, točnije nedostatnosti njihove vjere i znanja. Pjesnik opominje ribare da se ne prepuštaju beznađu i malodušju, podsjećajući ih da nisu sami u svojim patnjama te da nisu napušteni već da njihove boli podnosi onaj koji *svet je i na njemu blagoslov je zora...* Valja napomenuti kako *zora* koja se spominje prilikom odlaska i povratka ribara u originalu glasi *manhã (jutro, prijepodne)* za razliku od imenica *aurora (zora, početak, mladost)* koja se koristi ovdje te stoga ove slike u originalnom tekstu nisu nužno povezane.

U sljedećim stihovima pjesnik ponovno govori o smrti ribara te miru i slavi koje će ribari u smrti pronaći. Za razliku od ribara iz kraja prošle strofe, čija su mrtva tijela ipak vraćena na kopno što barem daje nekakvu utjehu i mir njihovim ražalošćenim obiteljima, ovi ribari postaju *vodene grobnice stanovnici*. Ali pjesnik smrt ribara ne prikazuje kao tragediju, već opisuje spokoj ribara *kao u kolijevci*.

U sljedećem stihu António Patrício uspoređuje ribare s pjesnicima. António Patrício, koji je i sam bio pjesnik, ovime kao da želi još bliže suosjećati s ribarima. Ribari su, kaže, poput pjesnika koji umjesto stihova polažu *mreže tuge*. Ribari proživljavaju i žive ono što pjesnici samo izlažu riječima; uzvišenost, tugu i tragičnost života.

U svojim najtežim trenucima ribari se prisjećaju i razloga zašto ovo čine; *skromnog doma gdje utjeha je u krunici*. Njihov dom i njihova obitelj njihov su ovozemaljski razlog koji daje smisao njihovim patnjama. Uz to prisjećaju se i molitvu krunice, onozemaljskog smisla njihovih patnja.

U završnim stihovima pete strofe pjesnik se ribarima obraća sljedećim riječima: *heroji što ne znate što je heroizam*. Ovaj stih, iako se isprve može činiti kontradiktornim, na jasan način predstavlja jednostavnost i čistoću ribara. Ribari su, naime, svojim pothvatima i svojim životima općenito zaslužili da ih se naziva herojima, iako nisu upoznati s pjesničkim pojmom heroizma te prema njemu, barem svjesno, ne teže. Oni ne znaju koja je definicija heroizma, ne znaju kako ga pjesnici i filozofi opisuju, no ipak ispunjavaju taj ideal u potpunosti. Oni ne teže tome da budu smatrani herojima; ne čine žrtve koje čine radi slave ili priznanja, već poradi svojih obitelji i

svojih duša. Možda je jedna od osnovnih karakteristike heroizma ne znati što je to heroizam, odnosno ne težiti heroizmu poradi heroizma per se.

U sljedećem stihu pjesnik se ribarima obraća još kontradiktornijim riječima. Za ribare kaže da su oni *Mirne samoubojice pustolovine*. Ako uzmemo donekle figurativno značenje samoubojice kao onoga koji se svjesno i namjerno izlaže smrtnoj opasnosti, onda ova sintagma dobiva smisao. Ribari zaista jesu *mirni samoubojice* koji bez velikog opreza ili brige za vlastitu sigurnost svakodnevno izlažu svoju egzistenciju na kocku poradi svojih obitelji.

Da ta ljubav ribara prema njihovim obiteljima nije jednosmjerna, vidimo u posljednja dva stiha pete strofe. *Srca djece* nesebična su i puna nade unatoč teškoći situacije. Ne postaju ogorčena i malodušna već *u mračnu noć izgovaraju molitve*. Motiv molitve također povezuje ribare s njihovim obiteljima. Unatoč udaljenosti i različitosti situacije, i jedni i drugi u molitvi pronalaze utjehu i povezanost.

Šesta strofa ujedno je i posljednja strofa ove pjesme. Neobično je što pjesnik tek u posljednjoj strofi izlaže svoj motiv za pisanje ove pjesme: *Htio bih svojim stihovima utjehu vam dat...* Možda stoga što tek nakon što je izložio život ribara, pjesnik prepoznaje što ga je najprije privuklo ovoj temi. Pjesnik uvelike suosjeća s ribarima te osjeća svu težinu njihovih patnja. Ova strofa također je svojevrsni sažetak pjesme gdje pjesnik ukratko izlaže prethodno navedene motive kao što su *nesigurnost odlaska* te *radost povratka*. Ali dok je ih je u prijašnjim strofama opisivao izvana, sada pjesnik u njima sudjeluje; *u čitavom mom biću, vaše biće*.

Šesti stih ove strofe posebice je zanimljiv; *za svime što proklinjem čežnja*. Ovdje pjesnik rabi riječ *saudade* koju prevodimo kao '*žudnja, nostalgija, čežnja*'. Pjesnik čezne za svime što proklinje. Pjesnik proklinje život koji sa sobom nosi tolike patnje i beznade, uzrokovane jednako vanjskim prilikama i neprilikama te ljudskom slabošću. Takvo stanje života opisano je jasno sljedećim stihom: *u tami bez utočišta bol grijeha*. Na moru ribari su u potpunosti lišeni ikave sigurnosti te im smrt uvijek prijete. Uz tu fizičku opasnost oni osjećaju i onu metafizičku opasnost; njihovi grijesi i njihove nesavršenosti prijete njihovim dušama. A sada kad je smrt toliko bliska i neizvjesna, osjećaju tu bol jače i bliže nego ikad prije. Pjesnik takav život stoga proklinje, ali u isto vrijeme osjeća čežnju za vrijednostima i smislom toga života koji, iako na neki način skriveni i nejasni, zaista postoje.

Ukratko, pjesnik teži za cjelovitošću života ribara. Ne želi njihove patnje same po sebi, odvojene i besmislene, već želi trpjeti kako oni trpe, kako bi na kraju opravdano mogao *nježno u svoju*

mrežu leć. Shvaća kako čovjek ne može zadobiti nagradu mira bez da je prvo zasluži te stoga zaziva *noći mora divlja* kako bi mogao zadobiti i *zalaske mora mirna*. Ovdje se vraćamo na ideje apolonskog i dionizijskog te ideje potpuna života, izložene u prethodnom poglavlju.

5.4. Zaključak analize pjesme *Pescadores*

Nakon čitanja pjesme *Pescadores* Antónia Patrícia svaki čovjek, bio pjesnik, filozof ili nešto treće, mogao bi se zapitati koja je svrha ovoga teksta. Zašto je ovaj tekst nastao, koja je bila namjera ovog portugalskog pisca kada je pisao ovaj tekst?

Logičan i nadasve jednostavan zaključak bi bio kako je htio odati poštovanje ribarima. Ne samo i isključivo ribarima, već i svim običnim ljudima čiji se životi i svakodnevni naponi mogu opisati kao herojski, a na koje se većinom ipak gleda s visoka ili se pak njihov doprinos i značaj zanemaruju. I zaista, António Patrício im u nekom smislu ovom pjesmom odaje počast. On život ovih jednostavnih ljudi prikazuje kao herojski hod kroz strahote života. Ali taj hod, koliko god uzoran i uzvišen, na kraju završava tragično, smrću ribara na moru te neizmjernom tugom njihovih obitelji. Jedina utjeha i nada ostaju u sjećanju na ribare koje ostavlja sam pjesnik, te nada u zagrobni život.

Ali možda ova pjesma nije napisana samo u počast ribarima te njihovim obiteljima za sjećanje i utjehu. Štoviše, mogli bismo reći kako oni nisu ni ciljano čitateljstvo. Pišući ovu pjesmu António Patrício zasigurno je i razmišljao o tome tko će je čitati. Zasigurno je znao kako je većini ljudi koji će čitati njegovu poeziju život ribara nešto strano, nešto daleko. Stoga je htio da i oni osjete taj potpun život ribara koji je uvijek na rubu, uvijek toliko blizu smrti a opet toliko više životan od života prosječnog čitatelja ove pjesme.

Lagodan život krije u sebi veliku opasnost. U sigurnosti i obilju čovjek lako zaboravi živjeti. Zaboravi na osjećaj opasnosti, tugu, rizik, a onda i na hrabrost i na ljubav. Jer preduvjet za hrabrost je strah, a preduvjet za ljubav je bezuvjetnost i spremnost na žrtvu. U takvom stanju, lišen tih snažnih emocija, čovjek duhovno deteriorira, gubi živost, a kada život jednom prestane biti lagodan, često više nije sposoban i spreman nositi se sa surovom stvarnošću.

6. Tragedija i António Patrício

António Patrício među ostalim pisao je i kazališne komade, među koje spadaju i njegova poznatija djela kao što su *O Fim 'Kraj'* te *Pedro, O Cru 'Pedro Okrutni'*. Iako pjesma *Pescadores* u književnom smislu nije tragedija, ni formom ni sadržajem, ipak u sebi nosi određene karakteristike te naposljetku težinu i katarzu jedne tragedije. Tragičan junak, odnosno junaci, tragična sudbina izvan kontrole junaka te tragični završetak karakteristike su koje ova pjesma dijeli s tragedijom. Ipak, u smislu razmatranja pjesme *Pescadores* u svjetlu tragedije valja u središte staviti utisak i učinak koji ova pjesma ostavlja na čitatelja. Stoga ću u ovom poglavlju razmotriti nastanak i karakteristike grčke tragedije jer mi se čini kako upravo od tamo António Patrício povlači inspiraciju. Učiniti ću to prvenstveno uz pomoć djela *Rodenje tragedije* Friedricha Nietzschea. Cilj ovog razmatranja je razjasniti izvor, smisao i cilj „tragičnih djela“ António Patrícia, kako njegove pjesme *Pescadores* tako i njegovih pravih tragedija te njegovog sveukupnog književnog stvaralaštva.

Tragedija je svojevrsan književni i psihološki fenomen. Glavnog lika tragedije uvijek snalazi tragičan kraj. Unatoč svim nastojanjima da taj kraj izbjegne, a često upravo zbog tih nastojanja, glavnog lika naposljetku snalazi koban završetak. Pisane uzvišenim stilom, tragedije omogućuje običnom čovjeku da iz vanjske perspektive sagleda svoju nutrinu i suštinu života općenito. Čovjek prepoznaje svoje mračne strane i težnje, poput apolonskog grka u susretu s dionizijskom raskalašenošću. Prepoznaje svoju sposobnost za zlo, shvaća kako bi, kada bi se našao u situaciji prikazanoj u tragediji, i on možda postupio jednako. Čovjek tako u sigurnosti svoga života može razmatrati i pripremiti se na teškoće života bez da ih zaista proživljava, ne bi li jednom kada se zaista nađe u takvoj situaciji mogao postupiti pravilno.

Jedan je to od razloga nastanka tragedije u antičkoj Grčkoj. Nietzsche je primjetio kako je tragedija nastala i procvatela u vrijeme prosperiteta grčkih polisa (Nietzsche, 1997: 13-14). Stoga ona nije rezultat pesimizma i tuge, već upravo suprotno. Stanovnici prosperitetnih polisa proizvode i gledaju tragedije i u njima pronalaze podsjetnike na stvarnost zbilje. U njima pronalaze *katarzu*, to jest *duhovno pročišćenje, oslobađanje koje dovodi do duhovne ravnoteže* (Hrvatski jezični portal). Tragedija u gledaocu izaziva osjećaje žaljenja, kajanja ili patnje, što zatim dovodi do pročišćenja i uzdignuća duše.

Postavlja se stoga pitanja potrebe čovjeka za tragičnim, za melankolijom i pesimizmom. Grci su u vrijeme svojeg prosperiteta proizveli najveće tragedije, dok su u vrijeme svoje slabosti u Grčkoj jačali logika, racionalnost i optimizam (Nietzsche, 1997: 13-14). Znači li to da je onda pesimizam

veća stvarnost od optimizma? Možda pesimizam nije bolji, ali je možda stvarniji. Ovo pitanje postavlja se u izravnoj relaciji s umjetnošću, u ovom slučaju s poezijom.

Pjesma *Pescadores* Antónia Patrícia realno opisuje život ribara. Iako isprepleten s duhovnim i religijskim notama i nadanjima, opis ostaje vjeran i stvaran. I nama čitateljima, koliko god da nam se život ribara činio dalek, tragedija ovih ribara može nam se činiti veoma bliskom. Zatim valja postaviti pitanje, je li to istinski ostvaren život? Život ispunjen opasnošću i neizvjesnošću te nesrazmjernim omjerom patnje i užitka. Radi li se ovdje o sretnom i lagodnom životu? Nikako. Radi li se ovdje onda o tragičnom životu? Dakako, barem u aspektu ovozemaljskog života. Možda upravo ta tragedija pruža toliku vjerodostojnost priči ispričanoj u ovoj pjesmi. Jer čak i kada bi apstraktna vjera i nada ribara bila uzalud, kada bi njihov život bio potpuno tragičan i bez nade u onostranu nagradu, ova pjesma ipak bi zahvatila čitatelja. Što je to onda skriveno u tragediji što toliko privlači čitatelja? Katarza je cilj, ali katarza nije ugodna i možda nije ono što privlači čitatelja. Možda je to autentičnost ispričane priče te sveobuhvatna istina i nadnaravni smisao koji takva priča pruža.

6.1. Nekoliko napomena o tragediji

Prema Nietzscheu, tragedija je savršen spoj apolonskog i dionizijskog, samim time i vrhunac grčkog književnog stvaralaštva (Nietzsche, 1997: 27). Kako bismo mogli shvatiti što se misli pod spojem apolonskog i dionizijskog, valja nam još temeljitije istražiti podrijetlo i nastanak ovih pojmova te naposljetku njihov stapanje u tragediju. Ovaj put u prošlost omogućit će bolje shvaćanje stvaralaštva i filozofije Antónia Patrícia.

Grčki bog Apolon bog je mnogih stvari, među kojima i umjetnosti i snova koji su uvijek bili blisko povezani. Umjetnošću oslikavamo svoje snove, dok iz snova izvlačimo inspiraciju za umjetnost. Svijet snova uvijek je svijet savršenstva, odnosno, riječima Nietzschea: „savršenost (snova) nije ni u kakvoj svezi s intelektualnom razinom ili umjetničkom naobrazbom pojedinca“ (Ibid: 32). Nasuprot stvarnosti gdje se stvari pokatkad mogu činiti sivima i beznačajnima, u snovima baš kao i u umjetnosti sve je od značaja, a svaka stvar intenzivno nosi svoj smisao i značenje. Uzmimo primjerice dramu kao književno umjetničko djelo. Svaki lik i svaki objekt na pozornici tamo je s razlogom, sve ima svoj smisao i značaj. Na ovo upućuje i slavni citat ruskog pisca Antuna Čehova „Ako u prvom poglavlju napišeš da puška visi na zidu ona mora opaliti u drugom ili trećem činu. Ako neće opaliti, ne treba ni visjeti na zidu.“

Tako su Grci simbolom Apolona prikazivali umjetnost, nešto savršeno i uređeno, svjesnu iluziju. Ali Grci su jednako tako bili svjesni patnje i stvarnosti života koja je u tolikom kontrastu s tim snovima, poput valovitog mora ribara u usporedbi s morem njihovih snova. Zašto onda sanjati takve lažne snove? Grci su naime bili veoma svjesni teškoće života te su znali da čovjek izravno prepušten takvim patnjama ne bi mogao živjeti, ili barem ne bi htio živjeti. Stoga su smatrali nužnim predati se u taj svijet snova, svijet raskošnih i sretnih bogova. Stvorili su sami sebi iluziju kako bi lakše podnijeli stvarnost (Nietzsche, 1997: 37-39). Unatoč tome što nam se čini da je stvarnost „važnija, časnija, dostojnija života, čak jedina življenja“ (Ibid: 40), Nietzsche ipak zaključuje kako je iluzija, ta stvarnost sna, ono što leži u samom središtu naših bića te je samim time važnije i stvarnije. Osim nužnosti sna u svrhu podnošenja stvarnosti, ovdje pronalazimo i drugu, obrnutu nužnost; nužnost teške i patnjom ispunjene stvarnosti u svrhu postojanja sna. Vidimo kako je „nužan cio svijet muke da bi u njemu pojedinac bio ponukan na stvaranje spasonosnih vizija, da bi potom, potonuo u motrenje istih“ (Ibid: 41). Stoga čovjek, u isto vrijeme postojeći u svijetu stvarnosti i u svijetu sna, doživljava patnje i muke na koje odgovara stvaranjem iluzija u kojima pak doživljava najljepše osjećaje. Apolonsko tako omogućuje čovjeku da se, unatoč mukama i patnji, razvija i raste u svijetu, ispunjen nadom i snovima o

prekrasnom i idealnom. Zaključiti se stoga može da bi bez apolonskog čovjek bio slomljen pod teškoćama stvarnosti. Valja stoga postaviti sljedeće pitanje; koja je nužnost dionizijskog u ovoj jednadžbi i zašto bez njega umjetnost, a onda i čovjek, ne bi bili potpuni?

Kako se apolonsko nalazi u suštini čovjekova duha, jednako se tako dionizijsko nalazi u suštini čovjekova tijela, njegove fizičke prirode. Dionizijsko se predstavlja kao ona umjetnost posve suprotna apolonskom: red, umjerenost i težnja savršenstvu zamjenjuju se opojnošću i gubitkom individualnosti u svrhu potpuna predanja strastima. Apolonsko zahtijeva od čovjeka umjerenost i samoodricanje te stoga na dionizijsko gleda kao na ono nepoželjno. Dionizijsko je tako vidljivo u svetkovinama mnogih starih naroda: razuzdana slavlja, obilježena ponajprije konzumacijom opojnih sredstava, bludnošću i okrutnošću. Zanimljivo je što Nietzsche na takve svetkovine u drugih naroda gleda s prijezirom i neodobravanjem, ali pojavu dionizijskog u grčkoj kulturi smatra veoma dobrom. Apolonski grci zasigurno su isprva osjetili veliku odbojnost prema dionizijskom, vidjevši u toj raskalašenosti potpunu suprotnost njihovim apolonskim idealima. Ipak, dionizijsko je probudilo u njima određenu strast, dotad zatrtu apolonskom samozatajom. S vremenom se apolonska samozataja, umjerenost i racionalnost počela stapati s dionizijskim samozaboravom, neumjernošću i kontradiktornošću (Ibid: 32-35).

Taj „vješticiji otrov“, kako Nietzsche naziva dionizijsko u ostalih starih naroda, u Grka gubi svoju otrovnost te postaje lijekom. Ta tako velika kontradikcije apolonskog i dionizijskog u grka pronalazi svoju puninu iz koje se naposljetku razvija uzvišena književna forma nazvana tragedijom. Tragedija tako postaje umjetnost „sna i opoja ujedno.“ (Ibid: 33).

6.2. Tragičnost Antónia Patrícia

Iako dramska djela Antónia Patrícia pripadaju književnom smjeru simbolizma, ona također prema svojim određenim karakteristikama pripadaju tragediji. Ali to nije jedini razlog za upuštanje u razmatranje podrijetla i razvoja tragedije. Čitav život Antónia Patrícia, a onda i čitavo njegovo književno stvaralaštvo, obilježeno je određenim „teškim“ i tragičnim tonom, određenom melankolijom.

António Patrício još je kao dječak iskusio tragičnost i krhkost života kada je izgubio troje mlađe braće. S vremenom se naučio nositi s tragičnošću života na sebi svojstven način. Iako to nije toliko vidljivo u pjesmama analiziranim u ovom radu, njegov književni izričaj uvelike je obilježen ironijom i prezirom te distanciranošću. António Patrício književnik je i čovjek rastrgan između više poriva: on je povučen i melankoličan pjesnik koji poput ribara u malenoj barci mirno podnosi valove života. S druge strane, on teži potpunom i dionizijskom životu, nikako ne želeći propustiti ili promašiti ono što život nudi. U isto vrijeme, ipak, s prezirom gleda na ovaj svijet i njegove slabosti i nedostatnosti te isto tako i na sebe sama kao dio ovoga svijeta. Ovo ne čini Antónia Patrícia licemjerom, već običnim čovjekom koji svim svojim bićem teži životu te ga nastoji pronaći u svim tim aspektima: samoći i tuzi, uživanju u slastima života te nedostatnošću i stalnoj težnji za višim i boljim.

António Patrício apolonski je umjetnik koji u uređenosti strofe i stiha prenosi svoje snove na papir. Poziva na poniznost, šutnju i osluškivanje prirode ne bismo li čuli glas onoga iznad nas. U isto vrijeme on je dionizijski umjetnik, hvaleći slasti života, pozivajući na prepuštanje ljubavi i strasti kako ne bismo, u hladnoj nespremnosti na rizik i žrtvu, izgubili sposobnost istinskog življenja. On s prezirom opominje one koje se prepuštaju životu bez težnje za nečim višim, dok u isto vrijeme poziva na buđenje one koji, u iščekivanju drugog i boljeg života, propuštaju živjeti ovaj zemaljski život.

António Patrício stoga je istinski tragični umjetnik, objedinjujući u sebi aspekte apolonskog i dionizijskog. Poput života na koji poziva, i poezija Antónia Patrícia je potpuna, otvorena stvarnom životu ali uvijek težeći snovima.

7. Resumo

António Patrício é um autor e diplomata português que viveu e trabalhou no final do século XIX e início do século XX. É mais famoso por suas peças teatrais e sua poesia, apesar de sua fama nunca foi reconhecida de verdade fora das fronteiras de Portugal. Essa é também uma das principais motivações deste trabalho: a introdução do trabalho, pensamento e filosofia de António Patrício ao público croata.

A vida de António Patrício foi verdadeiramente uma vida realizada. A tragédia o atingiu muito jovem, quando ele perdeu seus três irmãos mais novos por tuberculose, António não deixou que a tragédia da existência o atrasasse. Em vez disso, ele aceitou a vida e o sofrimento pelo que é e decidiu aprender com ela. Essa linha de pensamento pode ser vista em sua obra literária.

Ele terminou o estudo da medicina, mas no final se tornou um diplomata, viajando pelo mundo e deixando que os espíritos de culturas diferentes afetassem seu próprio espírito e pensamento, e conseqüentemente sua criação literária.

António Patrício começou a escrever tarde, aos 27 anos. Começou como poeta e logo publicou sua primeira coleção de poesia. Patrício esteve sempre intimamente ligado ao mar e o via como uma verdadeira personificação do saudadismo, uma emoção que atravessa a grande maioria da sua obra poética. Portanto, seu primeiro trabalho publicado foi uma coleção de poemas intitulado *Oceano*. Mais tarde, ele publicou outras coleções de poesia, bem como uma série de peças teatrais simbolistas.

Entre seu trabalho mais notável também está uma coleção de contos intitulados *Serão Inquieto*. Este trabalho foi fortemente influenciado pelo próprio trabalho de Friedrich Nietzsche, especialmente o romance *Assim falou Zaratustra*. Um exemplo disso é um dos personagens principais do conto *Serão Inquieto*, um judeu que representa a figura de Jesus Cristo. Enquanto esta personagem está a morrer, está a ser acusado pelo protagonista. É acusado de inúmeras coisas, entre outras, por não viver esta vida ao máximo e por faltar o propósito da vida. A maioria das outras acusações também é muito semelhante às acusações de Nietzsche ao cristianismo.

António Patrício também escreveu ativamente em alguns dos famosos jornais literários portugueses de sua época, como *Águia*, *Revista Nova* e *Arte & Vida*. Lá ele fez amizades com outros escritores portugueses de vários estilos literários, como simbolismo, decadentismo e saudosismo. Isso, por sua vez, influenciou seu próprio estilo e filosofia.

O objetivo da tradução, em suma, é transferir uma mensagem de um idioma para outro. O foco principal da tradução é, portanto, a transferência do conteúdo da mensagem. Isso também é verdade ao traduzir poesia.

Mas a tradução da poesia também é especial, pois também se concentra fortemente na transferência da forma. Em outras palavras, ao traduzir um poema, não basta transferir a mensagem. É necessário transferir as estrofes, os versos, o número das sílabas, a rima e o ritmo. Caso contrário, a tradução perderia as marcas da poesia. É isso que torna a tradução da poesia particularmente difícil.

A outra característica distinta da tradução da poesia é que nem sempre é óbvio o que o autor queria dizer. As mensagens da poesia são muitas vezes metafóricas e vagas e podem, portanto, ser entendidas de muitas maneiras diferentes. Portanto, é importante que a tradução do conteúdo seja o mais fiel possível, para manter todos os entendimentos possíveis das mensagens do autor.

A tradução e a análise dos três sonetos de António Patrício que tratam dos temas da vida, morte e amor, apropriadamente denominados *O que é vida?*, *O que é morte?* e *O que é amor?*, fornecem uma visão da filosofia e pensamento de António Patrício.

Em seu poema *O que é viver?* António Patrício procura retratar a vida como um todo. Portanto, ele não omite nenhum componente da vida, mas a expõe na sua totalidade. Ele se esforça para amar essa vida ao máximo, o que prova não ser uma tarefa fácil. A vida, como o poeta a evoca, é cheia de dor e muitas vezes parece não ter sentido. O poeta encontra a solução para isso numa visão orientada para os sonhos que ele conscientemente mantém e no que Nietzsche chama de *amor fati*, que é o amor ao destino e tudo o que ele traz. Somente dessa maneira o homem pode suportar dificuldades e encontrar significado onde parece não haver nenhum.

Por outro lado, o poema *O que é morrer?* é um poema de carácter muito difícil e direto, pois confronta direta e sem restrições o problema da morte. Neste poema, António Patrício enfrenta a inevitabilidade da morte física, que é a realidade de toda vida, uma realidade sobre a qual a maioria das pessoas prefere não pensar e, em vez disso, eles escolhem viver uma ilusão. Mas, no final do poema, o poeta confronta um tópico talvez ainda mais difícil, o tópico de morte mental ou niilismo. Ele fala com incrível clareza e precisão sobre a visão de mundo desse tipo de pessoa: uma visão privada da capacidade de ver qualquer beleza e alegria, uma visão obscurecida pela realidade da falta de sentido da vida.

O poema *O que é amar?* descreve toda uma gama de emoções: do sofrimento à paz, do desânimo ao arrependimento e remorso. Os pontos de vista de António Patrício partem sempre do factual e por isso ele sempre analisa como os mistérios da vida nos afetam na realidade. Mas, apesar disso, António Patrício admite que não somos capazes de entender tudo, ele admite que algumas realidades da vida muitas vezes permanecem no domínio do irracional. E tudo o que é irracional, que nos confunde e ainda molda nossa vida cotidiana, obtém seu significado e culminação no amor. Aqui o poeta descreve todo o sofrimento que o amor traz, mas também tira, todas as dificuldades e a aparente falta de sentido do amor. No final, porém, ele conclui que o amor é necessário e lamenta profundamente *de ter a alma morta e morto o coração...* O poeta não entende o amor, mas percebe que precisa dele.

Embora cada poema diga respeito a um desses tópicos em particular, todos os três poemas estão entrelaçados da mesma maneira que a vida, a morte e o amor estão ligados. A esse respeito, também podemos ver a visão de mundo de António Patrício em sua plenitude. Nomeadamente, seu desejo de uma vida realizada e, ainda assim, sua consciência da inevitabilidade da morte. Nesse mesmo sentido ele também vê o amor: como algo desejável e de fato necessário para viver verdadeiramente, e ainda como algo que certamente causará dor devido à certeza da morte.

Ao analisar outro poema de António Patrício, intitulado *Pescadores*, a filosofia do Patrício se desenrolou de maneira mais concreta. Ao descrever a vida de simples pescadores e honra e tragédia dessa vida, Patrício desenvolve ainda mais suas idéias e visões de mundo. Neste poema, ele também expõe sua atitude complexa em relação à religião. Admira a simplicidade e a fé honesta dos pescadores, mas, por outro lado, despreza-os por sua hipocrisia, por orar a Deus somente em seus momentos de necessidade. Discute a noção de Deus e da vida sobrenatural, mas também discute a influência e a questão da necessidade dessas noções e crenças. Mesmo que ele deixa essas questões sem resposta, Patrício ainda anseia por compartilhar o sofrimento de seus semelhantes e vê neles os verdadeiros *Heróis que não sabem o que é heroísmo*. Com isso, ele expressa uma verdade simples: não podemos entender a vida nem justificar seu sofrimento, no entanto, exatamente esse tipo de vida, uma vida de abnegação, sacrifício e sofrimento é uma vida verdadeira e realizada à qual um homem aspira.

De certa forma, António Patrício encarna o ideal de artista trágico de Nietzsche. Nietzsche via a tragédia como a forma mais sublime da arte, uma combinação perfeita entre o apolíneo e dionisíaco. A arte apolínea expressa sonhos em todos os seus ideais e exaltação. Em outras palavras, o apolíneo diz respeito ao espírito. Por outro lado, a arte dionisíaca é a arte da vida

plena e desenfreada. Por sua vez, diz respeito ao corpo. António Patrício manifestou esses dois ideais em sua obra. Ele escreve sobre a paisagem sonhada, às vezes retratada como um mar calmo: *águas serenas (...) por onde caminhou o Cristo docemente*. Por outro lado, ele escreve sobre uma vida completa e sem restrições, marcada pela aceitação da vida em sua totalidade, expressando nos versos: *Beijando a luz, beijando os cardos, beijando // Alguém, corpo ou fantasia, que nos amando...*

No final de sua vida, António Patrício recebeu o cargo de diplomata português em Pequim, mas morreu no caminho para lá, em Macau, em 4 de julho de 1930, aos 52 anos. Entre suas obras mais famosas também estão *Pedro, o Cru, Dinis e Isabel* e *D. João e a Máscara*.

Antónia Patrícia era conhecida por muitos como uma pessoa extremamente inteligente, espirituosa, mas também cheia de desprezo e audácia. No entanto, por trás dessa máscara, havia um verdadeiro poeta de natureza sensível que através de seus escritos, procurava encontrar e trazer à tona a verdade da realidade.

O trabalho de António Patrício fala assim da sua filosofia e da sua vida. Embora ele não pretenda entender a vida nem entender o propósito oculto da vida, ele entende que a vida verdadeira deve ser encontrada tanto na alegria quanto no sofrimento, tanto na excitação quanto na paz. A vida é, como ele diz: *as noites de mar bravo, os poentes de mar plano*. Além disso, não é suficiente simplesmente aceitar essas verdades da vida, mas amá-las também. Viver então é *beijar toda a dor humana, toda a vida*.

8. SAŽETAK

Tema ovog rada prijevod su i analiza poezije portugalskog književnika Antónia Patrícia. Unatoč značaju njegovog književnog djelovanja u portugalskoj književnosti, António Patrício nikada nije stekao slavu izvan granica svoje rodne zemlje. To je ujedno i glavna motivacija ovog diplomskog rada: otvoriti vrata hrvatske književne javnosti ovom iznimnom i jedinstvenom pjesniku.

Pjesnika je najlakše upoznati kroz njegove stihove. Tako je cilj ovog rada kroz prijevod i analizu poezije Antónia Patrícia prepoznati njegovu misao i filozofiju. Stoga su prijevod i analiza u ovom radu prvenstveno usmjereni na sadržaj pjesama.

Pod velikim utjecajem filozofije svoga vremena, naročite one Friedricha Nietzschea, António Patrício u svojoj poeziji razmatra misterije života, smrti i ljubavi. U potrazi za potpunim životom suočava se s neizbježnošću i konačnošću smrti, ali ne podliježe očaju već odgovore traži u iracionalnosti ljubavi. Ta otajstva života razmatra kako na metafizičkoj razini, tako i u stvarnosti kroz razmatranje života jednostavnih ribara.

Rezultat ovog prijevoda i analize prepoznavanje je dubine i prividnog proturječja misli Antónia Patrícia. To prividno proturječje rezultat je potpune iskrenosti njegove duše, u isto vrijeme osjetljive i drske, u potrazi za istinom života.

9. Popis literature

1. Botelho, Afonso, *Da saudade ao saudosismo*, Instituto de Cultura e Língua Portuguesa: Ministério da Educação, Lisabon, 1990.
2. Catford, John Cunnison, *A linguistic theory of translation: an essay in applied linguistics*, Oxford University Press, London, 1965.
3. Fadda, Sebastiana, (2020.) *António Patrício*, <http://cvc.instituto-camoes.pt/pessoas/antonio-patricio.html#.XoB1w-ozbIU> (pristup: 10.2.2020.)
4. Guimarães, Fernando, *Simbolismo, modernismo e vanguardas*, Imprensa Nacional-Casa da Moeda, Lisabon, 1982.
5. Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=main> (Pristupljeno: 12.2.2020.)
6. Martins, Jorge Carvalho, (2005.) *António Patrício, 1878-1930, Diplomacia e Literatura*, https://www.leme.pt/biografias/p/patricio/?fbclid=IwAR3rIn3mk9uxRBwmSHA96iiwms4jJwxcVp0UypO7iEyFLY3_HfhaBwKuGgU (pristup: 10.2.2020.)
7. Nemeč, Krešimir, *Sonet kao struka, struka kao sonet, Književna republika : časopis za književnost*, 10 (2012), 1-3 ; str. 21-25
8. Nietzsche, Friedrich, *Rođenje tragedije*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1997.
9. Nietzsche, Friedrich, *Tako govoraše Zaratustra, Knjiga za sve i nikoga*, Društvo dubrovačkih pisaca, Dubrovnik, 2018.
10. Nietzsche, Friedrich, *The Joyful Wisdom*, The Macmillan Company, New York, 1924.
11. Patrício, António, *O Fim / Diálogo na Alhambra*, Assírio e Alvim, Lisabon, 2007.
12. Patrício, António, *Poesia completa*, Assírio e Alvim, Lisabon, 1980.
13. Patrício, António, *Teatro completo*, Assírio e Alvim, Lisabon, 1982.
14. Pavlović, Nataša, *Uvod u teoriju prevođenja*, Leykam International, Zagreb, 2015.
15. Talan, Nikica, *Povijest portugalske književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2004.